

A scenic mountain landscape. In the foreground, a group of white sheep is grazing on a green hillside. The middle ground shows a dense forest of dark evergreen trees. In the background, majestic mountains with snow-capped peaks rise against a clear blue sky. The lighting suggests a bright, sunny day.

Po stopách Valachov

Po stopách Valachov

Valasi. Pastiersky ľud, ktorý prišiel na poľské územie v priebehu 15. storočia prinášajúc so sebou nielen hospodárske umenie pasenia oviec v náročnom horskom teréne, ale aj bohatú kultúru, ktorá žije do dnešného dňa. Putovanie Valachov prebiehalo od Bieszczad cez Nízke Beskydy, Sadecké Beskidy, Gorce a Podtatranskú oblasť, cez Živecké Beskydy, Slezské Beskydy a ďalej na západ smerom na Moravu. Táto štúdia predstavuje návrh **15 tematických trás** vedúcich cez oblasti, ktoré úzko súvisia s rozvojom transhumancie. Spolu vytvárajú komplexný, prierezový obraz pastierskeho dedičstva, pre ktoré sú horské terény pozadím – kontextom, ktorý vďaka týmto trasám získava dodatočnú, nemateriálnu hodnotu.

Projekt „Trasa Valaskej Kultúry“ je spolufinancovaný Európskym Fondom Regionálneho Rozvoja.

Putovanie po stopách Valachov na území Poľska sa začína ako každý dobrý príbeh. Dávno, pradávno, za siedmymi horami, za siedmymi dolami, za siedmymi riekami... Na území súčasných Gorcov si po stáročia spokojne rástol prales – divý, tmavý a hrozný.

Tohto územia sa ľudská ruka nedotkla veľmi, veľmi dlho. Až približne v 13. storočí, keď poľskí králi a kniežatá spustili intenzívnu kolonizáciu. Začiatky dediny Ochoťnica – najstaršej valašskej usadlosti na území súčasného Poľska – siahajú do roku 1416, v ktorom kráľ Vladislav Jagelovský udelil Dávidovi Wolochovi právo usadiť sa na tomto mieste.

Osady, ktoré boli zakladané na valašskom práve, vznikali na tzv. „surovom koreni“. Valachom, ktorí boli zvyknutí na život v horských oblastiach, než na obrábanie pôdy, sa v takýchto podmienkach darilo veľmi dobre. Klčovali miestne lesy, namiesto ktorých vznikali rozľahlé poľany. Svojim feudálom platili v naturáliách, najčastejšie odvádzali syry, ovce a svine.

Obec Ochoťnica leží nad rovnomennou riekou, avšak na mapách nemala vždy súčasný názov. Toto slovo pochádza zo staropoľského slovesa „ochodiť“ alebo „ochodnik“, čo sa dá preložiť ako „obchádzať“ alebo „obchádzka“. Najstaršia spomienka o doline rieky Ochoťnica sa dá nájsť v dokumente z roku 1336 o lokácii (založení) susednej dediny Tylmanowa, a týka sa rieky, ktorá bola pomenovaná ako „rivulus Ochodnik“. Názov Ochoťnica v dnešnom znení sa objavil v polovici 16. storočia.

Ochoťnica je dodnes považovaná za najdôležitejšiu valašskú dedinu v Podhalí. Jednou zo zaujímavostí je tiež skutočnosť, že patrí medzi najdlhšie dediny v celom súčasnom Poľsku. Os dediny predstavuje cesta s dĺžkou 20 km, a skupiny usadlostí ležia až v 17 dolinách bočných potokov. Celková dĺžka Ochoťnice, spolu so všetkými vetvami, je skoro 38 km.

7,7 km
3:15 hod.

náročnosť

pešia
trasa

tematika:
história

Ochoťnica Dolna - Jaworzynka Gorcowska / Piorunowiec 4,8 km (1:30 h)
- Študentské táborsko GORC 1,9 km (0:45 h) - Rozhľadňa na vrchu Gorc 1 km (0:30 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

Trasa

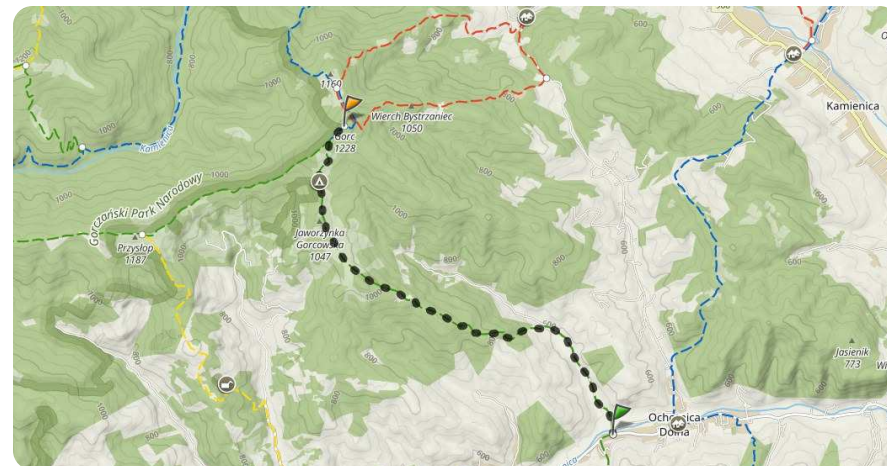
Pešia trasa sa začína v dedine Ochotnica Dolna, najstaršej valašskej obci na území súčasného Poľska. Je to tiež najpopulárnejšia letná destinácia v regióne Gorcov. Túra sa môže začať pri historickom kostole Nájdenia Svätého Kríža, ktorý sa nachádza v centre dediny, avšak zelená značka, ktorá vedie do hôr, sa začína v osade Chryczyki, neďaleko od čerpacej stanice a reštaurácie.

Trasa po prekročení mostu na rieke Ochotnica vedie ďalej po asfaltovej ceste pozdĺž osady Gorcowe. Po približne 0:30 h chôdze trasa opúšťa cestu vedúcu cez dedinu a odbočuje doľava. Po pomerne strmom začiatočnom výstupe, chodník mierne stúpa cez čistinky, na ktorých dodnes môžete vidieť pastierske koliby. Z tohto miesta sa rozprestiera nádherný výhľad južným smerom, na dolinu rieky Ochotnica a na zástavbu dediny, a na horizonte na pásmo Lubań. Dobré oko si isto všimne rozhľadňu na vrchu. Po približne 1:30 h chôdze trasa prichádza na vrch Jaworzynka Gorcowska, ktorý miestny obyvatelia volajú Piorunowiec (od pol. priorun – blesk).

Stade trase vedie ďalej cez rozľahlé Gorcovské hole, priamo do študentského tábora GORC, ktoré je počas letného obdobia vynikajúcim miestom na prenocovanie. Z tábora je vrchol vrchu Gorc už neďaleko. Na vrchole bola v roku 2015 postavená rozhľadňa, z ktorej môžete obdivovať 360° panorámu na všetky okolité horské pásma

Výhľady a rozhľadne

- Gorcovské hole
- Poľana Gorc Młynieński
- Rozhľadňa na vrchu Gorc

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

1. Rusnaki – usadlosť obce Ochoťnica Dolna. Názov má valašský pôvod a nadväzuje na rusínske obyvateľstvo, ktoré prišlo z východu; je to tiež v tomto regióne pomerne populárne priezvisko, ktoré nosia potomkovia dávnych pastierov. Medzi usadlosťami Rusnaki a Gorcove, na ľavej strane, stojí starý javor s rozľahlou korunou. Na jeho pni je zavesená kaplnka Panny Márie, ktorú tu v roku 1964 umiestnili miestni obyvatelia.

2. Jaworzynka Gorcowska – jeden z vrcholov horského pásma Gorce, ktorý miestni obyvatelia nazývajú Piorunowiec. Jeho názov nadväzuje na udalosť, ktorá sa skutočne stala v roku 1927 – vtedy blesk udrel do pastierskej koliby, do ktorej sa schovali turisti utekajúci pred búrkou. Neďaleko od tohto miesta sa nachádza jaskyňa Wietrzna Dziura [Veterná Diera], ktorá patrí medzi najzaujímavejšie jaskyne v celom pásme Gorce.

3. Gorcovské hole – rozľahlé hole, ktoré sa nachádzajú na východných úpätiach bočného hrebeňa vrchu Jaworzynka Gorcowska (Piorunowiec). Kedysi veľmi intenzívne používané na pasenie oviec. Kedysi tu stálo množstvo kolíb a stodôl, a lúky sa pravidelne kosili. Obyvatelia obce Ochoťnica Dolna pásli na nich svoje ovce, a počas letného obdobia tu prekvital pastiersky život. V súčasnosti začínajú čiastočne zarastať. V blízkosti sa nachádza študentské táborisko GORC.

4. Rozhľadňa na vrchu Gorc bola postavená v roku 2015 v rámci projektu “Enkláva aktívneho oddychu”. Má úplne obložené vstupné schody a vyhlídkovú terasu, preto môžu na ňu vyjsť aj osoby, ktoré majú strach z výšky. Z rozhľadne je vynikajúci výhľad. Dá sa z nej obdivovať panoráma Tatier a Beskýd, od Babej hory cez Ostrovné Beskydy až po Krynickú Javorinu v Sadeckých Beskydách.

5. Národný park Gorce sa nachádza v centrálnom pásme Gorcov. V národnom parku ležia okrem iného masívy vrchov Turbacz a Gorc. Park vznikol kvôli ochrane krásnej krajiny a prírodného bohatstva horského pásma Gorce. Najstaršou historickou pamiatkou národného parku Gorce je kaplnka Bulandy, ktorá stojí na poľane Jaworzyna Kamienicka. Dal ju postaviť Tomáš Chlipała, slávny miestny bača.

Fot. 2. Gorcovské hole, 3. Rozhľadňa na vrchu Gorc (fot. K. Bańkowski),
4. Kaplnka Bulandy, - fot. J. Sekuła

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Víkend s GPN, máj, Národný park Gorce
- Ochoťnická vatra, august, Dedinské kultúrne centrum Ochoťnica Góna
- Jesenný redyk Ochoťnica, september, Dedinské kultúrne centrum Ochoťnica Góna

GORCE: Oheň a voda – po hrebeni hôr a cez dolinu bystriny

Oheň a voda – dva živly, navzájom také odlišné, v Gorcoch našli priestor na to, aby mohli existovať vedľa seba.

Práve nad brehmi rieky Ochotnica vznikla prvá valašská dedina na území súčasného Poľska, ktorá mohla čerpať zo životodarnej sily horskej bystriny. Oheň znovu Valachom umožnil premeniť starý, hustý prales na pasienky, na ktorých potom mohli pásť svoje stáda. Práve od toho sa odvodzuje pomenovanie tohto horského pásma, od poľského slova „gorzenie“ (pol. „gorzeć“ – horieť), a presnejšie od klčovania a vypaľovania lesov.

Klčovanie a vypaľovanie lesov bolo najľahším a najmenej namáhavým spôsobom, akým sa dali vytvoriť pasienky, avšak nebolo to až také jednoduché a samozrejmé, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Ako sa dá vypáliť poľana na naplánovanom mieste, a pritom nespáliť celý les?

Odpoveďou je činnosť, ktorá sa v miestnom jazyku volá „cyrhlenie“. Základom tejto činnosti bolo odstránenie kôry stromov (viac-menej až po prsia človeka) a podrezanie alebo vyklčovanie podrastu medzi stromami. Rastliny vyschli, a stromy s pňami pozbavenými kôry, ktorá ich chránila pred zmenami teploty a pred škodlivým vplyvom poveternostných podmienok, odumierali. Najlepšie stromy sa rúbali a drevo sa okrem iného používalo na stavbu pastierskych kolíb, a to, čo zostalo, sa podpálilo. Takýmto spôsobom sa získavali čistiny, ktoré zo všetkých strán obkolesoval les, a na ktorých postupne začala rásť tráva. Na nových poľanách sa zvieratá najprv pásli pomedzi zvyškami stromov, ktoré sa postupne vyrúbavali a drevo sa v salašoch používalo ako palivo. Korene stromov po istom čase zhnili, a ich miesto zabrala typická flóra pasienkov. Takým spôsobom sa poľana dotvorila, a sú súvislou trávou sa už mohla aj kosiť.

Napriek tomu, že v dnešných časoch je „cyrhlenie“ už dávno zabudnutou činnosťou, naďalej sa zachovalo v miestnom jazyku. Práve od spôsobu získavania polian, pochádza v Karpatoch častý názov vrchov – „Cyrhla“.

Gorce, fot. K. Bańkowski

18,2 km
5:45 hod

náročnosť

pešia trasa

tematika: príroda

Sedlo Przysłop (Lubomierz-Rzeki) - Poľana Podskały 3 km (1:10 h) - Gorc Troszacki 1,8 km (0:50 h) - Poľana Pustak 1,5 km (0:30 h) - Sedlo Borek 2,1 km (0:35 h) - Rázcestie pod vrchom Stawieniec 4,6 km (1:15 h) - Poľana Trusiówka 3,7 km (1:00 h) - Sedlo Przysłop (Lubomierz-Rzeki) 1,5 km (0:15 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

GORCE: Oheň a voda – po hřebeni hôr a cez dolinu bystriny

Trasa

Pešia trasa prechádza cez malebné poľany a cez dolinu jedného z najdôležitejších vodných tokov v Gorcoch, ktorým je Kamienicki Potok, časť rieky Kamienica, ktorá je jedným z prítokov Dunajca.

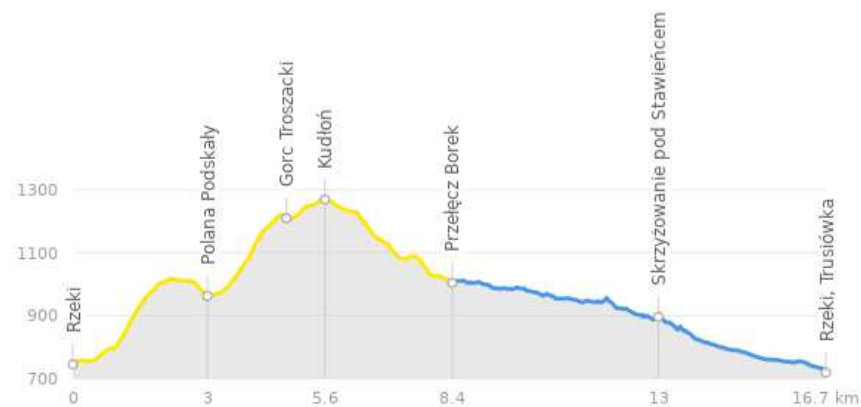
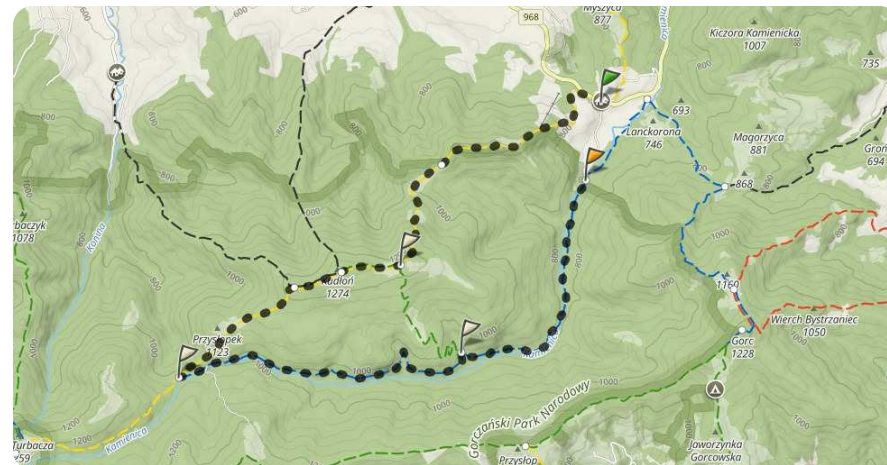
Túra sa začína v sedle Przysłop, v osade Lubomierz-Rzeki, cez ktorú prechádza žltá značka, známa aj ako Trasa 10 polian. Trasu v roku 1925 vytýčil známy kňaz Walenty Gadowski, ktorý tiež vytýčil aj známu tatranskú magistrálu Orliá prť. Trasa ďalej stúpa smerom k lesu, kde sa nachádzajú značky náučného chodníka „V doline bystriny Gorcowy Potok“. Po približne 1:00 h chôdze trasa prichádza na malebnú poľanu Podskały, na ktorej dodnes stoja pastierske koliby. Trasa vedie ďalej cez niekoľko iných malebných polian (okrem iných Adamówka, Gorc Troszacki, Pustak), a následne prichádza do sedla Borek, kde sa spája s modrou značkou.

Sedlo Borek je z geografického hľadiska veľmi zaujímavé miesto. Intenzívna erózia spôsobovaná bystrinou Kamienicki Potok môže v budúcnosti viesť až k prelomeniu chrbta a následnému spojeniu s bystrinou Konina. Jav tohto typu sa odborné nazýva pirátstvo vodného toku.

Na tomto mieste trasa pokračuje po modrej značke, schádza po nej dole, pozdĺž bystriny Kamienicki Potok. Po približne 2:30 h trasa prichádza na poľanu Trusiówka – nachádza sa tu jedno z dvoch táborísk, ktoré je v Národnom parku Gorce činné počas letnej sezóny (druhé – na poľane Oberówka v chotári obce Poręba Wielka). Na tomto mieste trasa opúšťa značku a odbočuje doľava, tak sa dostáva do východiskového bodu – priamo na sedlo Przysłop.

Výhľady a rozhľadne

- Poľana Podskały
- Poľana Gorc Troszacki
- Poľana Pustak

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdbL

GORCE: Oheň a voda – po hrebeni hôr a cez dolinu bystriny

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

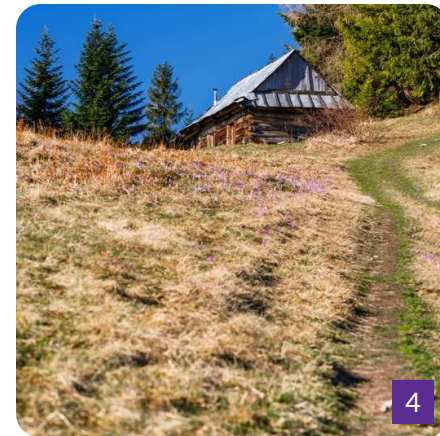
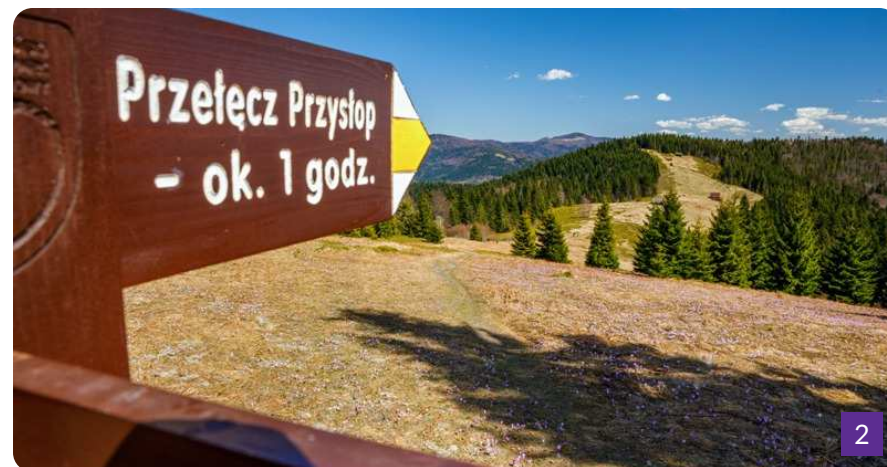
1. Poľana Podskały – poľana medzi vrchom Gorc Troszacki a Jaworzynka v Gorcoch. Na poľane stojí jedna zrekonštruovaná koliba a ešte niekoľko chátrajúcich. Sú to pozostatky po pastierstve, ktorému sa kedysi venovali obyvatelia okolitých dedín a osád. Poľana je veľmi cenná z vlastivedného a z prírodovedného hľadiska.

2. Kudłoński Baca – osamotený skalný útvar s výškou viac než 10 metrov, ktorý leží na severnom svahu vrchu Kudłoń. Nachádza sa trochu mimo trasy, v lese, hneď pri čiernej turistickej značke vedúcej z dediny Lubomierz. Podľa miestnej legendy je to zakliaty bača, ktorý bol premenený na kameň za trest, pretože sa zle správal k svojim valachom a honelníkom.

3. Poľana Papieżówka – poľana v doline rieky Kamienica. Stojí na nej koliba, v ktorej v auguste 1976 počas dvoch týždňov býval Karol Wojtyła (neskorší pápež Ján Pavol II.). Na počesť pobytu vtedajšieho kardinála Wojtyły bol na poľane umiestnený veľký balvan s pamätnou tabuľou, na ktorej sú napísané slávne slová, ktoré Karol Wojtyła povedal už ako pápež Ján Pavol II. počas jednej návštevy Poľska: „Strážte mi tie chodníky“.

4. Poľana Trusiówka – nevelká poľana ležiaca v doline bystriny Kamienicki Potok, hneď pred hranicou Národného parku Gorce. Jej názov pochádza od slova „truś“, ktoré v miestnom nárečí označuje kráľika. Na tejto poľane sa začínajú dva náučné chodníky Národného parku Gorce. „Dolina rieky Kamienica“ a „Dolina bystriny Gorcowy Potok“. Na Poľane je táborisko, ktoré je činné počas letnej sezóny.

5. Národný park Gorce sa nachádza v centrálnom pásme Gorcov. V národnom parku ležia okrem iného masívy vrchov Turbacz a Gorc. Park vznikol kvôli ochrane krásnej krajiny a prírodného bohatstva horského pásma Gorce. Najstaršou historickou pamiatkou národného parku Gorce je kaplnka Bulandy, ktorá stojí na poľane Jaworzyna Kamienicka. Dal ju postaviť Tomáš Chlipała, slávny miestny bača.

Fot. 2. Sedlo Przystop, 3. Poľana Podskały, 4. Gorce, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Víkend s GPN, máj, Národný park Gorce
- Ochotnícka vatra, august, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna
- Jesenný redyk Ochotnica, september, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna

SADECKÉ BESKYDY: Jazykové pamiatky – valašské názvoslovie

Mapa – hoci ju vôbec nepripomína – môže byť ako kniha. Napriek tomu, že uplynulo niekoľko stáročí a svet sa neustále mení, v mnohých geografických názvoch (toponymách) môžete aj dnes objaviť mnohé jazykové stopy valašského pôvodu. Sú v nich ukryté neobyčajné dejiny horského osadníctva – osídľovania divých, nedotknutých oblastí, ktoré sa pre mnohé pokolenia stali otčinou.

Tradičné názvy, pochádzajúce z valašského jazyka, majú nielen dediny a osady, ale aj mnoho vrchov, polian a bystrín, ktoré skrývajú beskydské lesy. Veľmi často sa dajú tiež stretnúť v horskom pásme Gorce, kde bola založená prvá valašská dedina na území súčasného Poľska – Ochotnica – ale dajú sa stretnúť aj v iných oblastiach Beskýd, a samozrejme, v celých Karpatoch. Valašské názvoslovie „putovalo“ spolu s pastiermi, s ktorými sa dostalo až do tých najodľahlejších kútov hôr. Tieto pomenovania najčastejšie nadväzujú na tvar terénu a jeho charakteristické vlastnosti, ale aj na prírodu, na rastliny a zvieratá. Nechýbajú ani názvy inšpirované činnosťou človeka, a tiež súvisiace s vlastnými menami a priezviskami majiteľov pozemkov, na ktorých sa kedysi pásli ovce a dobytok.

Medzi najpopulárnejšie názvy valašského pôvodu patria:

- Beskydy od „bjěska“** – hoľa, horská lúka, pastvina
- Certež, Čertež od „certez“** – jasný, čistý, osvetlený, vypálený
- Groň, Gronik od „grui“** – pahorok, vrchol, kopulovitý vrch
- Kičora od „chica“** – vlasy, brada, zarastená hora
- Košar, Košary, Košariská od „cošar“** – stodola, chliev, ovčín
- Kotelnica od „kocić“** – miesto, kde sa kotia jahnenca (por. koterec)
- Magura, Magurky od „mägura“** – samostatný alebo výrazne ohraničený horský masív
- Príslop od „prislop, prislopul“** – priesmyk, sedlo, miesto na hrebeni
- Runek od „runc“** – poľana, na ktorej sa pasie
- Solnisko** – solník, tzn. miesto so soľou pre stádo oviec, kôz či dobytká

Kosarzyska, fot. K. Bańkowski

29,9 km
10:00 hod

náročnosť

pešia
trasa

tematika:
etnografia

Kosarzyska (Piwniczna-Zdrój, križovatka) - Sedlo Gromadzka 8 km (3:00 h) - Obidza 0,3 km (0:05 h) - Radziejowa 4,2 km (1:45 h) - Chata PTTK Przehyba 4,9 km (1:30 h) - Dzwonkówka 6,8 km (2:15 h) - Krościenko 5,7 km (1:30 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

Trasa

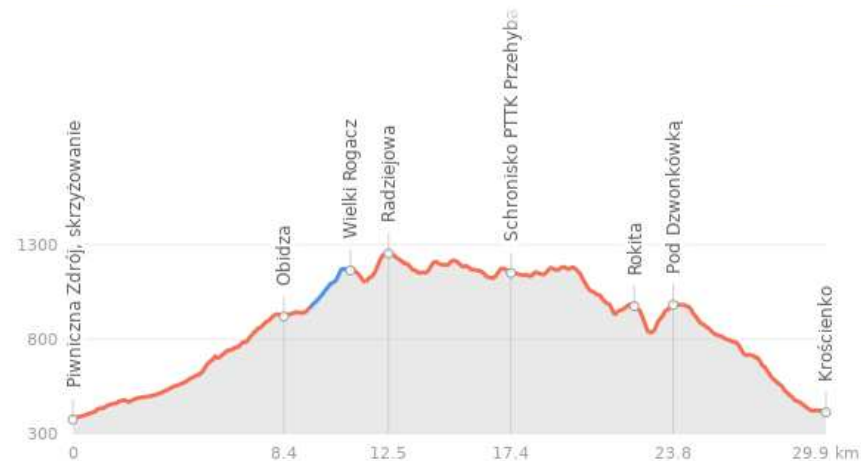
Pešia trasa sa začína v meste Piwniczna-Zdrój, v osade Kosarzyska, v doline rieky Poprad. Trasa smeruje na západ po červenej značke. Je to najstaršia trasa v Sadeckých Beskydách. Bola vytýčená už v roku 1906 ako chodník pre kúpeľných hostí, ktorí do Piwnicznej prichádzali vlakom. Stadiaľto cez hory išli pešo až do mestečka Szczawnica.

Trasa po približne 3:00 h prichádza na sedlo Gromadzka, kde sa spája so zelenou značkou. Niekoľko minút neskôr, v sedle Obidza, sa k červenej značke pripája modrá značka diaľkovej magistrály vedúcej z vrchu Wielki Rogacz až do Tarnova. Trasa opúšťa červenú značku a pokračuje smerom na vrch Wielki Rogacz. Tu stretáva inú červenú značku – Hlavnú beskydskú magistrálu – po ktorej po približne 0:40 h prichádza na vrch Radziejowa, najvyšší vrch Sadeckých Beskyd (1262 m n. m.). Po približne 1:30 h trasa prichádza k Chate PTTK Przehyba s úžasným výhľadom na panorámu Tatier.

Trasa pokračuje ďalej po červenej značke, po približne 2:15 h prechádza cez sedlo Przysłop až na vrch Dzwonkówka. V masíve tohto vrchu leží niekoľko polian, ktoré sú svedkami niekdajšieho pastierstva, o ktorom svedčí aj názov tohto vrchu (pol. dzwon – zvonec). Z vrchu Dzwonkówka trasa cez Groń schádza do Krościenka, kde po približne 1:30 h križuje inú, pre Sadecké Beskydy dôležitú, rieku – Dunajec.

Výhľady a rozhľadne

- Sedlo Obidza
- Wielki Rogacz
- Sedlo Przysłop

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

1. Pastierska expozícia „Ľudové hudobné nástroje v Karpatoch“ v meste Piwniczna

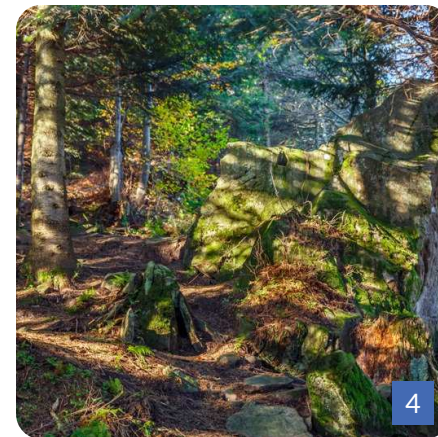
– expozícia je venovaná ľudovým hudobným nástrojom, ktoré sa používali v Karpatoch, so zameraním na pastierske nástroje. Expozícia predstavuje modely, fotografie, makety a exponáty najčastejšie používaných hudobných nástrojov v Karpatoch. Výstavu obohacujú tabule venované valašskej kultúre a s ňou súvisiacej tematike.

2. Przehyba – vrch v západnej časti horského pásma Radziejowa. Názov má Rusínsky pôvod, od Rusínov, ktorí kedysi obývali oblasť pomenovanú Ruś Szlachtowska, a označuje priesmyk, sedlo (por. priehyba). Tento názov pôvodne označoval iba miestu hoľu, až neskôr bol rovnako pomenovaný aj vrch. V blízkosti je chata PTTK s úžasným výhľadom na panorámu Tatier.

3. Skalné útvary na vrchu Skalka – kedysi boli na hrebeni vrchu Skalka pastierske hole. Bačoval tu okrem iných aj Tomasz Guskiewicz „Gruś“, známy miestny bača, ktorého miestni obyvatelia považovali za čarodejníka. Legendy hovoria, že bača Gruś z Krościenka na odklätie prekliateho stáda oviec používal chlpy z rozkroku obesenca, ktoré sa v ľudovej kultúre považovali za čarovné.

4. Pomník pamäti partizánov v sedle Przysłop – názov sedla má valašský pôvod a označuje priesmyk, sedlo, miesto na hrebeni (por. príslop). Počas 2. svetovej vojny mali partizáni v sedle Przysłop bunker. Bolo to tiež miesto, v ktorom oddychovali a prespávali kuriéri. V roku 1944 na tomto mieste zahynulo 5 členov oddielu „Wilk“, ktorých prekvapili Nemci. Ich smrť pripomína pomník postavený v tomto sedle.

5. Obidza – dedina ležiaca v severnej časti horského pásma Radziejowa. Ako prví sa tu pravdepodobne usadili valašskí pastieri, ktorí kľčovali miestne lesy a na hrebeňoch okolitých kopcov si vytvárali lúky, na ktorých mohli pásť svoje stáda. V dedine sú dobre zachované historické hospodárstva a obytné budovy, ktoré sú príkladom tradičnej drevenej architektúry.

Fot. 2. Kosarzyska i Radziejowa, 3. Przehyba - chata PTTK, 4. Skalné útvary, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Sviatok detí hôr, júl, Malopoľské kultúrne centrum SOKÓŁ
- Pannonica Folk Festival, august, Starosadecká kultúrna nadácia
- Redyk Jaworki, august, Mestské kultúrne centrum Szczawnica

Pastieri pásli svoje ovce na horských pol'anách mnohé stáročia, počas ktorých vznikali rôzne zvyky a rituály. Mnohé z nich sa v pastierskej kultúre zachovali až do dnešných čias. Normy upravujúce organizáciu pasenia, silno zakorenené v tradícii, pretrvali búrlivé časy zmien, podobne ako charakteristické názvoslovie, ktoré sa na salašoch používa dodnes. Je to hodnota presahujúca tento región, spojivo spájajúce vrchárov, goralov z rôznych strán – nielen z južného Poľska, ale z celých Karpát.

Pastiersky slovníček (v poľštine):

- Baca** (slov. **bača**) – skúsený pastier, gazda na salaši
Bacówka (slov. **salaš, koliba**) – drevené pastierske zruby používané počas pasenia
Bundz – syr z ovčieho mlieka s jemnou chuťou
Bryndza – syr z ovčieho mlieka s intenzívnou, trochu slanou chuťou
Cerpak (slov. **črpák**) – drevená nádoba s ozdobne vyrezanou rúčkou
Ferula – zariadenie na rozbíjanie zrazeného mlieka
Gieleta – drevená nádoba z dosák, do ktorej sa dojí mlieko
Jadwiga – pohyblivé rameno, na ktorom sa vešia kotol nad vatrou
Juhas (slov. **valach**) – pastier oviec
Honielnik (slov. **honelník**) – chlapec pomáhajúci pri ovciach
Kierdel (slov. **kírdel'**) – stádo oviec v horách
Klag, klog – prirodzené syridlo používané pri výrobe syra
Korbacz (slov. **korbáč**) – syr z ovčieho mlieka, ktorý svojím tvarom pripomína korbáč
Koszar (slov. **košiar**) – ohrada pre ovce na holi
Oscypek (pol. **oštiepok**) – tvrdý, údený syr z ovčieho mlieka so slanou chuťou
Puciera – drevená nádoba používané na zlievanie podojeného mlieka
Redyk – slávnostný jarný odchod pastierov so stádami oviec na hole a jesenný návrat z holí do dediny
Redykołka – druh malého syra, často s tvarom zvierat, pareníc alebo srdca
Rosół – prevarená a posolená voda na močenie oštiepkov
Strąga (slov. **struha**) – ohrada deliaca košiar, cez ktorú sa prehánajú ovce na dojenie
Warzecha (slov. **varecha**) – dlhá, drevená lyžica
Watra (slov. **vatra**) – oheň rozpaľovaný v salašoch
Zbyrcok – zvonec nosený ovcami
Żętyca (slov. **žinčica**) – srviatka z ovčieho mlieka

67,5 km
21:00 hod

náročnosť'

pešia
trasa

tematika:
etnografia

Sromowce Niżne - Sedlo Szopka 3,2 km (1:20 h) - Sedlo Tri Kopce 2,3 km (0:40 h) - Sromowce Wyżne 5 km (1:25 h) - Nedeca – hrad 3,3 km (1:00 h) - Durštín 11,1 km (3:40 h) - Vyšné Lapše 2,4 km (0:45 h) - Repiská 6,4 km (2:05 h) - Lapšanka 4,6 km (1:35 h) - Jurgov 4,9 km (1:20 h) - Brzegi 0,8 km (0:15 h) - Bukowina Tatrzanska, Klin 5,2 km (1:40 h) - Gliczarów Górný 4 km (1:05 h) - Poronin 4,3 km (1:10 h) - Zakopané 10 km (3:05 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov

Trasa

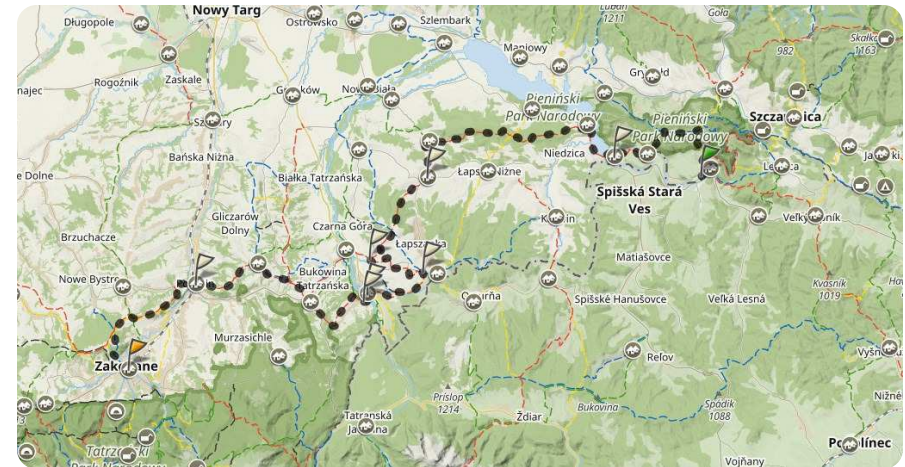
Diaľková pešia trasa prechádzajúca cez najzaujímavejšie miesta v Pieninách, na Spiši a v Podhalí, cez miesta, v ktorých sú pastierske tradície stále živé a kultivované. Trasu neustále sprevádza panoráma Tatier, ktoré sa stále nachádzajú akoby na dosah ruky. Vďaka dobrej turistickej infraštruktúre v tomto regióne sa dost dlhá trasa dá pomerne jednoducho rozdeliť na menšie úseky, prispôbené podľa individuálneho tempa a potrieb.

Trasa sa začína v dedine Sromowce Nižne a po žltej značke smeruje na Tri Koruny. Po približne 1:20 h chôdze prichádza na sedlo Szopka na ktorom odbočuje na modrú značku, a po nej približne po 0:40 h prichádza do sedla Tri Kopce. Stade po červenej značke po približne 1:25 h prichádza do dediny Sromowce Wyzne, a následne prechádza po hrádzi priehrady Sromowiec a smeruje k Nedeckému hradu. Na tomto mieste, stále po červenej značke, začína sa prechod cez celé pásmo Spišských Pienin. Po približne 3:40 h prichádza do Durštiny, ktorý leží na druhej strane.

Trasa ďalej prechádza cez populárne spišské obce – Vyšné Lapše, Repiská a Lapšanku. Po približne 5:45 h prichádza do Jurgova, k stáročnej hranici medzi uhorským Spišom a poľským Podhalím. Trasa pokračuje po červenej značke cez podhalanské dediny – Brzegi, Bukowina Tatrzańska, Gliczarów Górny a Poronin – až po približne 7:15 h prichádza do srdca Podhalia, do Zakopaného.

Výhľady a rozhľadne

- Sedlo Szopka
- Poľana Cisówka
- Grandeus

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdbL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

1. Pastierske koliby pod Tromi Korunami – dobre zachované a zreštaurované pastierske koliby, v ktorých sa dodnes kultivuje tradičná výroba syrov. Tri Koruny patria medzi turisticky najatraktívnejšie miesto v Pieninách. V blízkosti je chata PTTK a roklna Szopczańska, ktorou sa dá dostať do sedla Szopka, nazývané aj sedlo Chwała Bogu (slov. Chvála Bohu) – možno od pokriku ľudí, ktorým sa podarí prísť až sem.

2. Pieninský národný park – na území Pieninského národného parku sa nachádzajú najcennejšie, z vlastivedného a prírodného hľadiska, oblasti Pienin: masív Troch Korún, Czorsztyńské Pieniny, Pieninky a Prielom Dunajca. V regióne Pienin sú nádherné výhľady z Troch Korún a zo Sokolice, z ktorých sa dajú obdivovať meandre Dunajca vinúce sa na úpäť hôr.

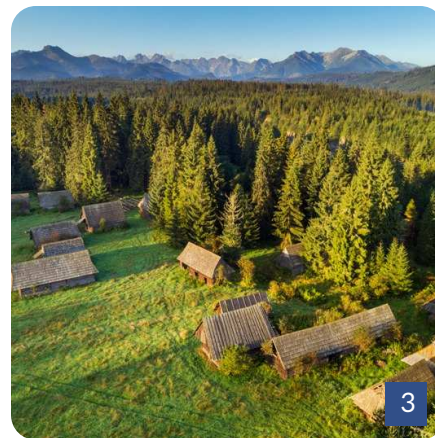
3. Poľana Pálenica (pol. Podokólne) v Jurgove – pastierska poľana, ktorej charakteristickým prvkom je početná skupina historických stodôl a kolíb. Vytvárajú pastiersky skanzen o ktorý sa stará Tatranské múzeum v Zakopanom. V súčasnosti sa tu nachádza až 56 zrubov. Mnoho z nich má už viac ako sto rokov, niektoré boli postavené neskôr, už na mieste. Väčšina z nich sa už v súčasnosti nepoužíva.

4. Poľana Szymkówka v obci Brzegi – pastierske tradície na poľane Szymkówka siahajú až do 18. storočia. Pastieri tiež pásli svoje stáda na poľanách Kiczora Nižna a Kiczora Wyżnia. Na poľanách svoje stáda pásli bačovovia z dediny Biłka Tatrzańska, ale tiež z dedín Brzegi a Gronie. V roku 2014 boli na poľane postavené tri neobyčajné objekty, drevené koliby, nadväzujúce na tradičné objekty, v ktorých bývali pastieri počas pasenia na holiach.

5. Hlavná budova Tatranského múzea v Zakopanom – múzeum patri medzi najstaršie regionálne múzeá v Poľsku. Múzeum zberá horniny a minerály, floristické objekty, a tiež umelecké a literárne diela. Dostupná je tiež zaujímavá etnografická expozícia, ktorá predstavuje typické Podhalanské, Spišské a Oravské ľudové kroje, umelecké výšivky a rezbárstvo. Zvláštnu pozornosť si zaslúžia nástroje, ktoré používali podtatranskí gorali – je to najväčšia kolekcia artefaktov tohto typu. Kontakt: +48 182 015 205. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 7 PLN/os., deti a študenti – 5,5 PLN/os.

2

3

4

Fot. 2. Poľana Szymkówka, 3. Poľana Pálenica (pol. Podokólne) v Jurgove, 4. Pieniny, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Bačovské sviatky na Tarasówce, apríl, Obecné kultúrne centrum Poronin & Zväz Podhalancov & Šoltýstvo Małe Ciche
- Sabałowe Bajania, august, Bukovinské kultúrne centrum
- Stretnutie na Kopieńci, september, Zväz Podhalancov

ŽYWIECKE BESKYDY: Karpatský Redyk – „idom se owiecki...”

Hypotéz o pôvode valachov je veľmi veľa. Najpopulárnejšia z nich hovorí, že tento kočovný ľud prišiel na územie súčasného južného Poľska putujúc pozdĺž Karpát, hľadajúc územia na pasenie svojho dobytku a oviec. Práve tieto migračné pohyby viedli k osídleniu Karpatského oblúka a vzniku spoločnej, stále živej, vysokohorskej pastierskej kultúry.

Pobyt oviec na holiach začínal a končil redyk – slávnostný odchod pastierov s ich stádami na jar a ich slávnostný návrat na jeseň. Letná sezóna sa tradične začínala na sviatok sv. Vojtecha (23. apríla), a končila sa na sviatok sv. Michala Archanjela (29. septembra). Odchod a cestu baču, valachov a oviec na horské poľany sprevádzali čarovné obrady, ktoré mali ochrániť stáda pred zlými silami, zaručiť úspešné pasenie a bezpečný návrat oviec a pastierov do dediny.

Napriek tomu, že putovné pastierstvo, nazývané transhumančné, v Európe pomaly zaniká, stále sa kultivuje tradícia redykov, ktoré majú v súčasnosti charakter folklórnych slávností. Je to vynikajúca príležitosť spoznať pastiersku kultúru. V roku 2013 sa konal výnimočný Karpatský Redyk – presun niekoľko stoviek oviec spolu s pastierskymi psami, oslami a koňmi. Pastieri spolu so svojimi zvieratami každý deň prešli približne 15 kilometrov, a celá trasa mala viac než 1200 km. Viedla pozdĺž Karpát – z Rumunska cez Ukrajinu, Poľsko a Slovensko, a končila sa v Česku.

Medzi najdôležitejšie, pravidelné podujatia späté s redykami patria:

Bačovské sviatky Ludźmierz

Veľký Redyk Jaworki

Babohorská jeseň Zawoja

Redyk Ochotnica Górna

Bačovské sviatky Małe Ciche

Stretnutie na Kopieńci v Zakopanem

Hoľa Śmietanowa, fot. K. Bańkowski

15,1 km
5:00 hod

náročnosť'

pešia trasa

tematika: etnografia

Vyšná Zubrica (Oravský etnografický park) - Hoľa Śmietanowa 3 km (1:00 h) - Kraviarske sedlo 2,7 km (1:00 h) - Chata PTTK Markowe Szczawiny 6,1 km (2:10 h) - Zawoja-Markowa 3,3 km (0:50 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

ŽYWIECKE BESKYDY: Karpatský Redyk – „idom se oviecki...”

Trasa

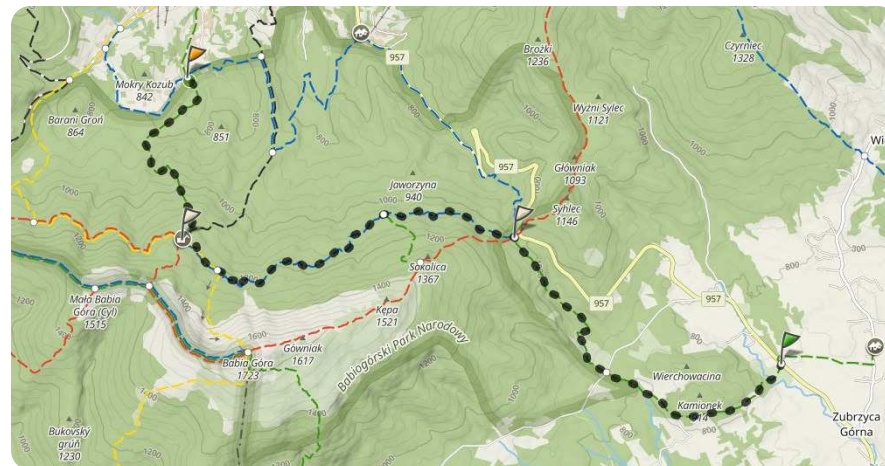
Trasa sa začína vo Vyšnej Zubrici, v ktorej je známy Oravský etnografický park – regionálny skanzen, ktorý predstavuje dejiny a kultúru regiónu Hornej Oravy. Trasa po zelenej značke vedie smerom na Babiu horu, po približne 1:00 h prichádza na malebnú hoľu Śmietanowa, nazývanú aj Zubrická hoľa. V 18. storočí to bola jedna z populárnych pasienkových oblastí a dodnes je to jedno z mála miest v oblasti Babej hory, na ktorom sa ešte stále voľne pasú ovce. Trasa po južných svahoch stúpa čoraz vyššie, po ďalšej 1:00 h prichádza na sedlo Kraviarske sedlo – názov sedla pochádza od ľudového pomenovania pastierok, ktoré tu kedysi pásavali kravy.

Na tomto mieste sa križuje s modrou značkou, s tzv. Horným Plajom (pol. Górny Płaj) – starou poľovníckou cestou, ktorá bola postavená v 2. pol. 19. storočia Trasa pokračuje ďalej smerom na Markove Šťaviny (pol. Markowe Szczawiny). Táto oblasť je mimoriadne bohatá na pramene. Horný Plaj pretína dolinky až 9 bystriniek. Po približne 2:00 h trasa prichádza k chate PTTK Markowe Szczawiny.

Stadiaľto po zelenej značke schádza cez Suchý Grúň (pol. Suchy Groń) do dediny Zawoja. Po približne 1:00 h trasa prichádza k hranici Babohorského národného parku. V blízkosti je skanzen Józefa Żaka v obci Zawoja Markowa – múzeum predstavuje tradičné drevené budovy v oblasti Babej hory.

Výhľady a rozhľadne

- Hoľa Śmietanowa

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

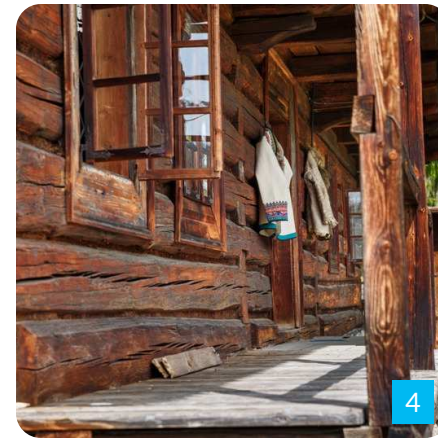
1. Oravský etnografický park vo Vyšnej Zubrici – regionálny skanzen, predstavujúci dejiny a kultúru regiónu Hornej Oravy. Zaujímavá expozícia venovaná dedičstvu dvoch osadníckych vln – valašských pastierov a roľníkov prichádzajúcich z Malopoľska. Kontakt: +48 182 852 709. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 20 PLN/os., deti a študenti – 12 PLN/os.

2. Hoľa Śmietanowa – poľana leží na úpäť južných svahov Babej hory. Nazývaná aj Zubrická hoľa. V 18. storočí to bola jedna z populárnych pasienkových oblastí a dodnes je to jedno z mála miest v oblasti Babej hory, na ktorom sa ešte stále voľne pasú ovce. Z hornej časti hole sa rozprestiera výhľad na skoro celú Hornú Oravu s Tatrami v pozadí.

3. Kraviarske sedlo – najvyššie položené komunikačné horské sedlo v Západných Beskydách. V sedle sa nachádza Kraviarska poľana. Názov pochádza od ľudového pomenovania pastierky kráv – „kraviarka“. V blízkosti je symbolický hrob Prof. Zenona Klemensiewicza, ktorý zomrel v roku 1969 pri leteckej katastrofe na Polici.

4. Markove Šťaviny – poľana leží na severných svahoch Babej hory. Názov pochádza od mena majiteľa a od štiavca alpského, ktorý hojne rastie na miestach, na ktorých sa kedysi pásli ovce. Pomáha mu vysoký obsah dusíkatých zlúčenín v zemi, pochádzajúci z trusu oviec. Na poľne je chata PTTK, vedľa stanica GOPR, v ktorej je tiež Múzeum horskej turistiky.

5. Skanzen Józefa Żaka v obci Zawoja Markowa – múzeum predstavuje tradičné drevené budovy v oblasti Babej hory. Skanzen v súčasnosti tvoria tri obytné budovy (jedna zo začiatku 19. storočia a dve zo začiatku 20. storočia), kaplnka, kováčska dielňa a voľne stojaca pivnica so sýpkou. Kontakt: +48 607 250 980. Otvorené: utorok – nedeľa Cenník: normálny – 3 PLN/os., deti a študenti – 2 PLN/os.

Fot. 2. Hoľa Śmietanowa, 3. Vyšná Zubrica, 4. Oravský Etnografický Park, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Sviatky čučoriedky, júl, Oravský etnografický park
- Týždeň beskydskej kultúry, august, Regionálne kultúrne centrum Bielsko-Biala
- Babohorská jeseň, september, Babohorské kultúrne centrum

GORCE: Zagórzania – na pohraničí hôr, na pohraničí kultúr

Keď na územie Zagórzanov – etnografickej skupina obývajúcej severnú stranu Gorcov a časti Ostrovných Beskýd – prišli Valasi, doliny na úpätiach hôr už osídľovali malopoľskí roľníci, ktorí prichádzali zo severu. Kočovní pastieri, ktorí zaujali rozľahlé oblasti Beskydských svahov, ktoré dovtedy neboli osídlené, postupne sa asimilovali s miestnym obyvateľstvom. Odovzdali im svoje zvyky a tradície, ako aj spôsob hospodárenia. Mali značný vplyv na ďalší rozvoj tohto regiónu.

Od 16. storočia na severných svahov pásma Gorcov už naplno prebiehal proces trvalého osídľovania kolonizátorov. K tradičnému spôsobu hospodárenia, akým bolo obrábanie pôdy, vniesli aj sezónne pasenie oviec. Ovce sa pásli tak na holiach a horských poľanách, ako aj v blízkych Ostrovných Beskydách, okrem iného na vrchu Śnieżnica, Čwilin, Mogielica a Łopień.

Zagórzanskí bačovia (pochádzajúci okrem iných z obcí Poręba Wielka, Mszana, Łubomierz či Łętowe) veľmi často do svojich stád prijímali aj ovce roľníkov zo susedných dedín, v ktorých spoločné pasenie nebolo až tak populárne. Gorce – hneď po Tatrách – boli druhým najväčším pastierskym centrom. Predpokladá sa, že sa v roku 1925 v oblasti Gorcov a Ostrovných Beskýd páslo viac než 10 tisíc oviec a viac než 500 kusov dobytka.

Zagórzanský folklór sa do dnešných dní zachoval pomerne slabo, bol výrazne ovplyvňovaný okrem iného susedným Podhalím. Napriek tomu, že miestne tradičné hudobné nástroje a pastierske tance odišli do zabudnutia, v ústnom podaní sa zachovali mnohé príbehy o slávnych bačoch, čarodejníkoch a mastičkároch, okrem iných o Bulande, vlastným menom Tomasz Chlipala, ktorý bol známy svojimi liečiteľskými schopnosťami a nadprirodzenými darmi.

Múzeum Goralov a Zbojníkov v meste Rabka-Zdrój, fot. K. Bańkowski

31,3 km
2:00 hod

náročnosť'

cyklotrasa

tematika:
etnografia

Rabka-Zdrój - Olszówka 5,2 km (0:25 h) - Poręba Wielka 2,9 km (0:20 h) - Niedźwiedz 1,6 km (0:05 h) - Podobin 2,3 km (0:07 h) - Mszana Dolna 4,8 km (0:15 h) - Raba Niżna 6,1 km (0:25 h) - Rabka-Zdrój 8,4 km (0:30 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov

GORCE: Zagórzania – na pohraničí hôr, na pohraničí kultúr

Trasa

Cyklotrasa prechádza cez mnohé zaujímavé dediny späť s goralmi, ktorí obývali severnú stranu Gorcov.

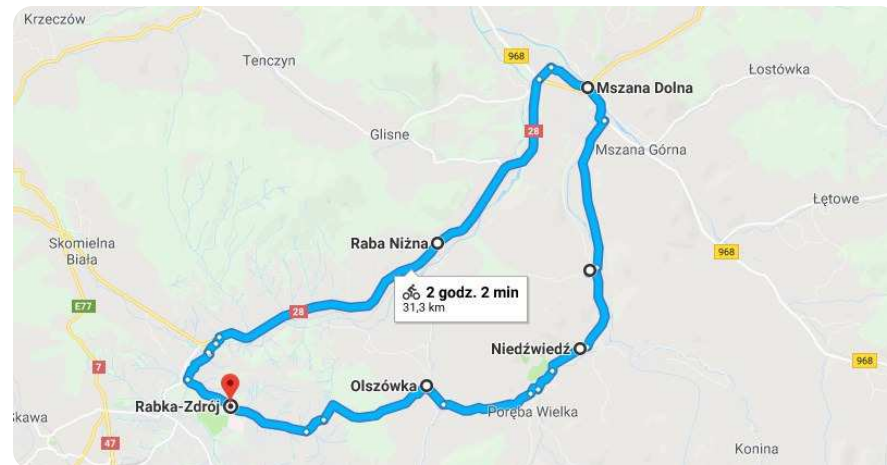
Trasa sa začína v meste Rabka-Zdrój, známom kúpeľnom meste s mnohými sanatóriami. Ďalej smeruje na východ, k obci Olszówka, do ktorej prichádza po približne 0:25 h jazdy. Nad zástavbou je poľana Śmierdząca, na ktorej sa kedysi pásli ovce.

Trasa pokračuje ďalej po hlavnej ceste, po približne 0:20 h prichádza do dediny Poręba Wielka. Názov dediny nadväzuje na vyrúbaný kúsok pralesa. Sídli tu riaditeľstvo Národného parku Gorce. Hneď za zástavbou dediny Poręba Wielka sú domy dediny Niedźwiedź – na námestí je pomník Władysława Orkana, poľského spisovateľa, ktorý tvoril v období Mladého Poľska. Hlavnou tematikou jeho diel bol predovšetkým obraz chudobnej poľskej dediny.

Po hlavnej ceste pokračuje na sever, smerom k blízkej dedine Podobin, do ktorej prichádza po približne 0:07 h jazdy. V tejto dedine, v čase jej najväčšieho rozvoju, kvitli remeslá. Pôsobili tu okrem iných výrobcovia kožených odevov, kolári, kováči a tesári. Mnoho podobinských sedliakov vlastnilo aj gorczańské poľany, na ktorých bačovia z okolia pásli ovce.

Trasa pokračuje ďalej na sever, po približne 0:15 h prichádza k ceste 968, pri ktorej leží mestečko Mszana Dolna. Dlhé roky tu býval rodák zo susednej dediny Podobin, Dr. Sebastian Flizak, vedúci Múzea Władysława Orkana v meste Rabka-Zdrój, klasický filológ a etnograf, zaslúžilý bádateľ Zagórzanskej kultúry.

V mestečku Mszana Dolna na hlavnej križovatke trasa odbočuje doľava a vedie po štátnej ceste 28, ktorá je známa ako „karpatská trasa“. Vedie na západ, smerom k mestu Rabka-Zdrój, do ktorého prichádza po približne 1:00 h jazdy. V polovici ceste prechádza popri dedine Raba Niżna, ktorá leží v doline rieky Raba, ktorá patrí medzi najkrajšie karpatské doliny. Jej prirodzenú krásu vytvára predovšetkým susedstvo okolitých hôr Ostrovných Beskýd a Gorcov, ako aj mnohé výhľady.

↑ 384 m · ↓ 384 m

© maps.google.pl | Údaje máp © 2018 Google

GORCE: Zagórzania – na pohraničí hôr, na pohraničí kultúr

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

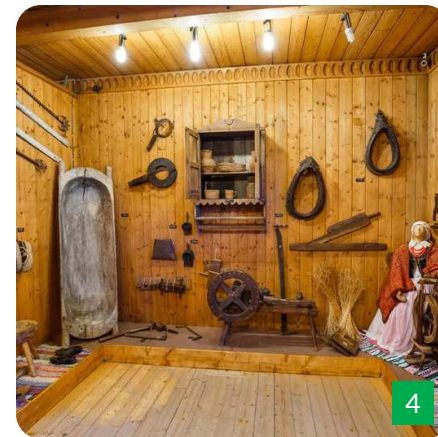
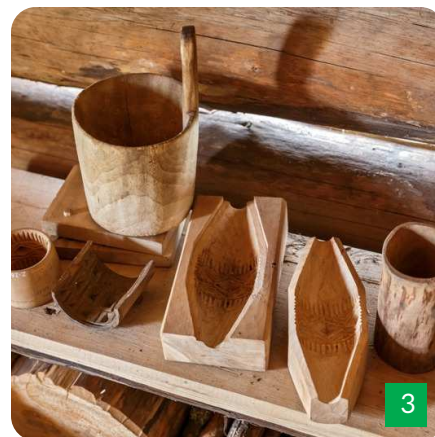
1. Múzeum Władysława Orkana v meste Rabka-Zdrój – múzeum sa nachádza v historickom drevenom kostolíku z 1. polovice 17. storočia. Vo vnútri je expozícia venovaná dedinskému umeniu, odevom, remeslám a hospodárstvu. Sú tu tiež vystavené hudobné nástroje, hračky a fotografie nadväzujúce na život Władysława Orkana. Kontakt: +48 182 676 747. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 8 PLN/os., deti a študenti – 6 PLN/os.

2. Múzeum Goralov a Zbojníkov v meste Rabka-Zdrój – múzeum bolo založené z vášne k horám a goralským tradíciám, na mieste predchádzajúceho Gorczanského múzea, Akadémie Maliarstva na skle a Kultúrneho centra Wołoskie, ktoré viedol Jan Fudala. Súčasťou múzea je aj dom „Pod troma madonami” – goralský dom z 19. storočia s mini skanzenom. Kontakt: +48 795 222 925. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 12 PLN/os., deti a študenti – 10 PLN/os.

3. Dom „Pod troma madonami” v meste Rabka-Zdrój – jeden z objektov Múzea Goralov a Zbojníkov, ktorý sa dá pozrieť aj z vnútra. Goralský dom z roku 1884 zapísaný do registra pamiatok. Jeden z najstarších príkladov goralskej architektúry na území mesta Rabka-Zdrój. Typický príklad zrubového domu, z dvoma izbami, bielou a čiernou, predsieňou a s dvoma komorami, ktorý sa dá pozrieť aj z vnútra.

4. Poľana Śmierdząca v osade Olszówka-Jasionów – rozľahlá poľana na svahoch vrchu Bardo, nachádzajúca sa už na území Národného parku Gorce. Zachované fragmenty bezkolencových lúk, ktoré sú cenné z prírodovedného hľadiska, a ktoré sú charakteristické pre oblasti, v ktorých boli pasené ovce. Atraktívny výhľad na panorámu Gorcov a Ostrovných Beskýd.

5. Biografické múzeum Władysława Orkana „Orkanówka” v obci Poręba Wielka – rodinný dom Orkana, v súčasnosti múzeum, ktoré sa zameriava na zbieranie a uchovávanie artefaktov spätých s jeho životom. Expozícia predstavuje rôzne typické predmety pre zagórzanský región. Múzeum sa nachádza na Trase drevenej architektúry. Napriek tomu, že budova z architektonického hľadiska je pre typické dedinskú zástavbu dosť netypická, jej okolie spolu so stodolu a studňou uzatvárajúcou priestor dvoru, má charakter typického gazdovstva. Kontakt: +48 608 731 557. Otvorené: utorok – sobota Cenník: normálny – 7 PLN/os., deti a študenti – 3 PLN/os.

Fot. 2. Poľana Śmierdząca, 3. Oravský Etnografický Park, 4. Múzeum Władysława Orkana v meste Rabka-Zdrój, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Víkend s GPN, máj, Národný park Gorce
- Ochočnická vatra, august, Dedinské kultúrne centrum Ochočnica Góna
- Jesenný redyk Ochočnica, september, Dedinské kultúrne centrum Ochočnica Góna

GORCE: Bulanda – posledný čarodejník

Ako sa patrí na skutočného čarodejníka, Bulanda predpokladal dátum svojej smrti. Na konci rozlúčkovej oslavy vyšiel pred dom a prehovoril: „Ďakujem ti, slniečko, že si mi svietilo, aj vám, hviezdy, tiež, ďakujem ti, vetrík, že si fúkal podľa mojej potreby, aj tebe, rieka, že si sa šumom so mnou zhovárala...“ Potom sa vrátil naspäť do izby a povedal rodine a priateľom: „Moji milí, ja už odchádzam, bo na mňa čas. Zostávajú s Bohom.“ A v tú istú noc zomrel.

Tomasz Chlipała bol jedným z najznámejších beskydských bačov. Jeho prezývka nadväzuje na osadu Bulandy v dedine Szczawa, z ktorej pochádzal, však on sám bol späť predovšetkým s mestečkom Lubomierz. Práve tam, v osade Dziedziny, gazdoval na jeseň a v zime. Od marca do konca septembra býval predovšetkým na poľane Jaworzyna Kamienicka, na ktorej pásol ovce.

Bulanda bol známy predovšetkým ako mastičkár a „naprávač“ zlámaných kostí. Čarodejníckemu a liečiteľskému remeslu sa vraj učil od čarodejníka z Levoče, do ktorého sa sám v istý deň vybral, aby ho prosil o pomoc v chorobe. Keď získal náležité schopnosti, liečil iných skoro zo všetkých neduhov – výnimkou boli pohlavné a nákazlivé choroby. Takých chorých vyhadzoval zo salaša, a potom si dlho a dôkladne umýval ruky.

Všeobecne bol považovaný za pobožného, spravodlivého a váženého. Bol bohatý, ako na miestne podmienky, ale väčšina príjmov pochádzala z pastierstva. Za peniaze, ktoré zarobil, dal v roku 1904 postaviť kaplnku na poľane Jaworzyna Kamienicka. Stojí tam doteraz, nachádza sa v hornom rohu jednej z najkrajších gorczańských polian, pri zelenej značke vedúcej od poľany Gabrowska Duża cez poľanu Jaworzyna Kamienicka s Przysłop až na vrch Gorc.

Poľana Jaworzyna Kamienicka, fot. J. Sekuła

22,1 km
7:00 hod

náročnosť

pešia
trasa

tematika:
etnografia

Ochotnica Górna - Gorczańska Chata 3,5 km (1:45 h) - Przysłop Dolny 3,6 km (1:40 h) - Jaworzyna Kamienicka (Bulandova kaplnka) 4 km (1:00 h) - Poľana Gabrowska 1,3 km (0:20 h) - Chata PTTK Turbacz 2,1 km (0:35 h) - Wisielakówka 1,3 km (0:15 h) - Bukowina Miejska 2,4 km (0:30 h) - Nowy Targ, Oleksówki 3,9 km (1:00 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

Trasa

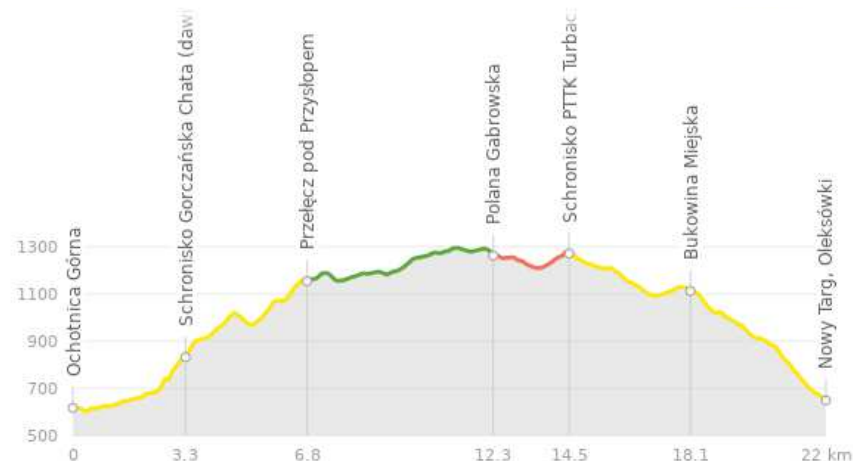
Pešia trasa spája niekoľko, pre oblasť Gorce veľmi dôležitých, miest. Trasa sa začína v dedine Ochotnica, najstaršej valašskej dedine na území dnešného Poľska, ktorá je kolískou gorczańskiego pastierstva. Stadiaľto po žltej značke smeruje na horský hrebeň, po ceste prechádzajúc popri charakteristickej Gorczańskiej chate.

Žltá značka sa v sedle Pod Przysłopem spája na so zelenou značkou na jednej z najmalebnjších gorczańskich polian. Oplatí sa navštíviť salaš, ktorý sa nachádza v blízkosti, v okolí vrchu Skałka, v ktorom môže vidieť tradičné spôsoby výroby výrobkov z ovčieho mlieka. Ďalší bod na trase, v ktorom sa oplatí zastaviť, je legendárna Bulandova kaplnka, ktorá sa nachádza pri zelenej značke na poľane Jaworzyna Kamienicka – práve na nej pásol svoje ovce legendárny Tomasz Chlipała. Na poľane Gabrowska sa zelená značka spája s červenou značkou Hlavnej beskydskej magistrály, a po nej už vedie priamo na vrch Turbacz – najvyšší vrch horského pásma Gorce (1310 m n. m.).

Pod chatou stretáva žltú značku, po ktorej schádza do Nowego Targu, po ceste prechádza cez vrch Bukowina Miejska a cez niekoľko malebných polian. Z tohto miesta sa rozprestiera úchvatná panoráma južným smerom. Dá sa obdivovať Podhalie, Spiš a kraľujúce na horizonte skalnaté vrcholy Tatier.

Miejsca widokowe

- Poľana Przysłop Dolny
- Poľana Jaworzyna Kamienicka
- Hoľa Wzorowa

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

1. Kurnytowa koliba – dom poľanového hospodárstva v osade Forendówki. Stojí v dolnej časti poľany Kurnytowa. Vynikajúco zachovaný príklad dreveného domu so zrubovou konštrukciou. Používala sa ako letná pastierska koliba až do 2. svetovej vojny.

2. Poľana Przystół Dolny – poľana sa nachádza na južnom hrebeni vrchu Przystół. Názov poľany a vrchu pochádza z valašského slova „prislop“, ktoré označuje priesmyk, sedlo, miesto na hrebeni. Poľana je jednou z mnohých poľian, ktoré sú na svahoch tohto pásma. Kedysi ich veľmi intenzívne používali pastieri z dediny Ochotnica.

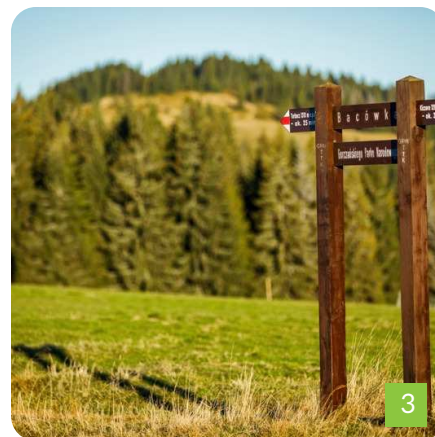
3. Bulandova kaplnka – kaplnka na poľane Jaworzyna Kamienicka. Kaplnku dal v roku 1904 postaviť najznámejší gorczanský bača – Tomasz Chlipała, prezývaný Bulanda – ktorý sa na tejto poľane viac než 50 rokov zaoberal pasením oviec a volov. Poľana Jaworzyna Kamienicka je jednou z najkrajších gorczanských poľian. Z tohto miesta je veľmi dobrý výhľad so širokou panorámou na Sadecké a Ostrovne Beskydy.

4. Hoľa Wzorowa – rozľahlá poľana, ktorá je súčasťou hole Długa. Jej názov pochádza od výskumných prác, ktoré boli zamerané na využívanie pasienkov a na pasenie, a ktoré viedli k vzniku vzorového pastierskeho hospodárstva. V súčasnosti na poľane Wzorowa pod sedlom Długą stojí salaš a počas letnej sezóny sa tu venujú kultúrnemu paseniu oviec.

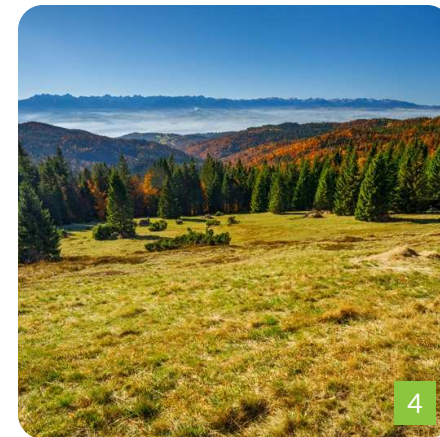
5. Poľana Wolnica – najvyššie situovaná poľana v regióne vrchu Turbacz, je súčasťou hole Długa. Jej názov pochádza od pasenia volov, ktorému sa kedysi v tejto oblasti venovali. Na poľane na jar kvitne veľmi veľa šafranu spišského. Poľana leží na území Národného parku Gorce. V jej západnej časti je chata PTTK.

2

3

4

Fot. 2. Ochotnica Dolna, 3, 4. Hoľa Wzorowa, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Víkend s GPN, máj, Národný park Gorce
- Ochotnická vatra, august, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna
- Jesenný redyk Ochotnica, september, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna

MALÉ BESKYDY: Poľanárstvo – „na našom salašku všetko po valašku“

Valasi, postupujúc na západ, postupne osídľovali ďalšie a ďalšie regióny Beskýd. Na území Malých Beskýd prišli na začiatku 16. storočia. Priniesli so sebou nielen pastierske zvyky, ale aj čoraz lepšie schopnosti spájania sezónneho pastierstva a usadlého spôsobu života.

Oblasť vysokohorských pastvín bola neporovnateľne menšia, než akú poznali z iných regiónov Beskýd. Preto v horných častiach dedín čoraz častejšie vytvárali osady, tvorené jednotlivými gazdovstvami. Ich štruktúra je v teréne čitateľná až dodnes.

Poľany, lúky a slatiny (mláky) pastieri z Malých Beskýd často využívali počas celého roka. Stavali na nich koliby, v ktorých skladovali seno – krmili nimi ovce a voly počas zimného obdobia. Stáda často neschádzali na zimu do dedín. Postupne sa tieto koliby menili na domy, a na svahoch hôr vznikali nové, samostatné gazdovstvá, vytvárajúce novú spoločenskú vrstvu – poľanov. Z času na čas majitelia pôdy vykonávali kontrolu a merali usadlosti tohto typu, zapisovali ich do registrov a uzákoňovali, tzn. ich používateľom udeľovali majetkové práva. Valachom vďačíme nielen za poľany a horské hole, ale tiež za roztrúsenú zástavbu a mnohé horské osady, ktoré sú na území Malých Beskýd stále populárne.

Malé Beskydy, podobne ako iné regióny Karpát na území dnešného Poľska, prežili svoje „zlaté obdobie“ rozvoja pastierstva. O intenzite pasenia na tomto území hovoria historické dokumenty Zatorského a Osvienčimského kniežatstva, z ktorých vyplýva, že v 16. storočí sa v kráľovských lesoch páslo približne 750 oviec. Salašníctvo začalo postupne zanikať až na prahu 20. storočia. V súčasnosti väčšina poľian a čistiniiek postupne zarastá.

Leskowiec, fot.K. Bańkowski

24,4 km
8:00 hod

náročnosť

pešia
trasa

tematika:
etnografia

Czartak - Sedlo pod vrchom Magurka Ponikiewska 6,7 km (2:35 h) -
Chata PTTK Leskowiec 2,1 km (0:45 h) - Krzeszów 5,8 km (1:30 h) -
Gołuszkowa Góra 4,4 km (1:35 h) - Sucha Beskidzka 5,4 km (1:35 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

Trasa

Pešia trasa vedie cez východnú časť Malých Beskýd, známu aj ako Andrychovské Beskydy, pomenovanú po jednom z najdôležitejších mestečiek tohto regiónu, ktorým je Andrychów.

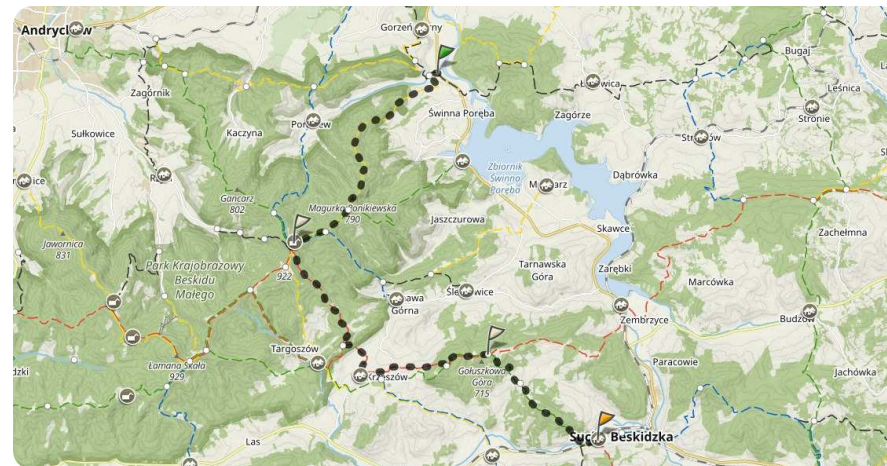
Túra sa začína v osade Czartak v dedine Mucharz. Czartak je tiež názov regionálnej literárnej skupiny, ktorú založil Emili Zagadłowicz, poľský básnik, prozaik a znalec umenia, ktorý strávil svoje detstvo v kaštieli v blízkej dedine Gorzeń Górny. Trasa stadiaľto vedie po žltej značke na západ, po približne 2:30 h chôdze prichádza do sedla pod vrchom Magurka Ponikiewska. Po ceste prechádza cez známy vrch Žar, jeho názov nadväzuje na poľany získavané vypaľovaním. Dedina Ponikiew ležiaca v doline je tiež spätá s valaským osadníctvom.

Po približne 0:45 h trasa prichádza pod vrch Leskowiec, ktorý je v súčasnosti už zarastený lesom. Na vrchu sa nachádza veľká poľana, ktorá je svedkom dávneho pastierstva. Je to dôležitá križovatka turistických trás a jeden z najlepších výhľadov v Malých Beskydách. V blízkosti sa nachádza chata PTTK.

Spod vrchu Leskowiec trasa po červenej značke schádza do doliny, a po približne 1:30 h prichádza do dediny Krzeszów a ďalej vystupuje na vrch Żurawnica a Gołuszkowa Góra. Stadiaľ po zelenej značke pokračuje do doliny rieky Stryszawka, a po približne 1:30 h prichádza do dediny Sucha Beskidzka.

Výhľady a rozhľadne

- Poľana Beskid
- Leskowiec
- Sedlo Carchel

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

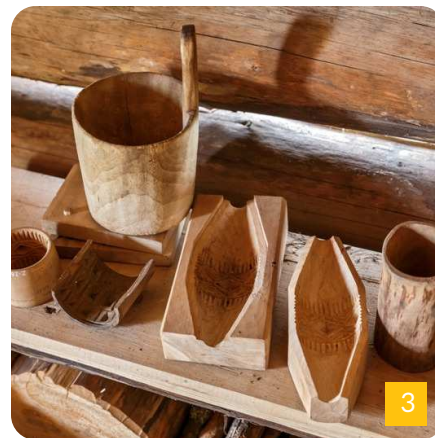
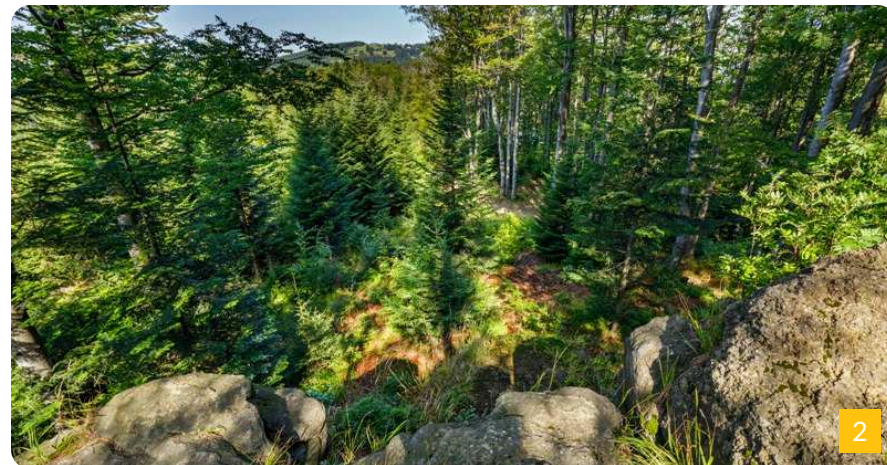
1. Skalné útvary na vrchoch Kamieň a Žar – veľké útvary v tvare skalného valu, sú jednou z miestnych prírodných pamiatok. Západné svahy vrchu Kamieň opadajú do doliny potoku Brejna v dedine Ponikwa, a východné do dediny Koziniec. Obe dediny sú historicky späté s príchodom pastierov, ktorí sa usídl'ovali na valašskom práve a vytvárali charakteristické gazdovstvá. Názov vrchu Žar nadväzuje na poľany, ktoré boli kedysi získavané vypaľovaním.

2. Jaškowa Arka – provízorna stodola, plechová budova v tvare lodi, stojí mimo trasy, pod vrcholom vrchu Magurka Ponikiewska. Postavil ju Jan Sasor, jeden z najtajomnejších, a zároveň najznámejších obyvateľov Malých Beskýd. Býval tu od roku 1980 čakajúci na blížiacu sa potopu. V blízkosti sa nachádza pomerne veľká poľana, svedok dávneho pastierstva.

3. Poľana Beskid – poľana pod vrcholom vrchu Groń Jana Pawła II, ktorý sa kedysi nazýval vrch Beskid. Kedysi, tak ako všetky poľany tohto typu, bola to klasická pastierska hoľa. Od kedy už nie je obrábaná, postupne zarastá a na jej mieste sa obnovuje les. Z tohto miesta je výhľad na panorámu severným smerom, keď je dobrá viditeľnosť, dobre vidno Krakov a Novú Hutu. V blízkosti sa nachádza chata PTTK.

4. Poľana Semikowa – poľana pod vrcholom vrchu Groń Jana Pawła II, nachádza sa na jeho južných svahoch. Počas skorej jari ju pokrýva fialový koberec z kvetov šafranu spišského. Odkedy už nie je kosená ani sa na nej nepasie, postupne vyrastá les, ktorý je už v záverečnej fáze sekundárneho nástupníctva.

5. Oravský etnografický park vo Vyšnej Zubrici – regionálny skanzen, predstavujúci dejiny a kultúru regiónu Hornej Oravy. Zaujímavá expozícia venovaná dedičstvu dvoch osadníckych vln – valašských pastierov a roľníkov prichádzajúcich z Malopoľska. Kontakt: +48 182 852 709. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 20 PLN/os., deti a študenti – 12 PLN/os.

Fot. 2. Skalné útvary na vrchoch, 3. Oravský etnografický park vo Vyšnej Zubrici, 4. Ovce, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Sviatky čučoriedky, júl, Oravský etnografický park
- Týždeň beskydskej kultúry, august, Regionálne kultúrne centrum Bielsko-Biala
- Babohorská jeseň, september, Babohorské kultúrne centrum

NÍZKE BESKYDY: Architektúra dediny – dvere do dávneho sveta

Voda je život – preto je prirodzené, že srdcia dedín začínali biť pri prameňoch a potokoch. Práve vodné toky najviac ovplyvnili vytváranie priestorovej štruktúry osád. Na zalesnených horských územiach vznikali tzv. reťazové dediny, ktorých vynikajúcimi predstaviteľmi sú dediny Zawoja a Ochotnica – dve najdlhšie dediny v dnešnom Poľsku.

Základným prvkom dedín sú gazdovstvá – súbor hospodárskych a obytných budov, centrum života a práce dedinských rodín. Každé gazdovstvo bolo stavané na vlastnom láne, vyklčovanom poli. Taký pozemok prebiehal od hlavnej cesty cez les až k vodnému toku, ktorý predstavoval hranicu chotára danej dediny. Dlhé úzke pozemky, nachádzajúce sa hneď vedľa seba, vytvárali charakteristický, opakujúci sa rytmus, ktorý najlepšie vidno z vtáčej perspektívy.

Dediny sa neustále vyvíjali, predovšetkým vplyvom meniacich sa podmienok životného prostredia a sociálno-hospodárskych činiteľov. Ich pôvodný tvar sa postupne rozširoval a stieral. Avšak v mnohých dedinách je až dodnes viditeľná ich prvotná koncepcia. Jedným z najcennejších dedinských komplexov s valašskými koreňmi je nepozorná dedinka v Nízkych Beskydách – Bodaki – v ktorej sa zachovala tradičná ľudová architektúra a staviteľstvo. Čitateľná je tiež štruktúra pozemkov, viditeľná štruktúra obrábanej pôdy a roľno-lesných pozemkov. A stále sa tu pasie dobytok a ovce. Môžete tu okrem iného uvidieť krásne drevenice. Ich výnimočnosť je v jednoduchosti, ktorá odolala vplyvom a módam prechádzajúcim z iných okolitých regiónov.

Vstup cez drevené, vŕzgajúce dvere starej drevenice je ako vchod do dávneho sveta, ktorý sa na našich očiach postupne stráca. Oplatí sa do neho vstúpiť, ešte predtým, než zostane iba na žltých fotografiách.

Skanzen Szymbark, fot.K Bańkowski

53,5 km
3:30 hod

náročnosť'

cyklotrasa

tematika:
architektúra

Gorlice - Sękowa 3,8 km (0:15 h) - Ropica Górna 5 km (0:20 h) - Bodaki 6,2 km (0:25 h) - Małastów 6,6 km (0:25 h) - Nowica 8,8 km (0:45 h) - Bielanka 8,5 km (0:35 h) - Szymbark 6,8 km (0:25 h) - Gorlice 8,2 km (0:25 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov

NÍZKE BESKYDY: Architektúra dediny – dvere do dávneho sveta

Trasa

Západná časť Nízkych Beskýd, ako aj celá Lemkovská krajina, majú množstvo etnografických atrakcií, ktoré vyrástli z asimilácie dvoch etnických živlov – valaského a rusínskeho. Cyklotrasa vedie cez ľahko dostupnú oblasť, na ktorej sa dajú stretnúť zvyšky dávneho sveta.

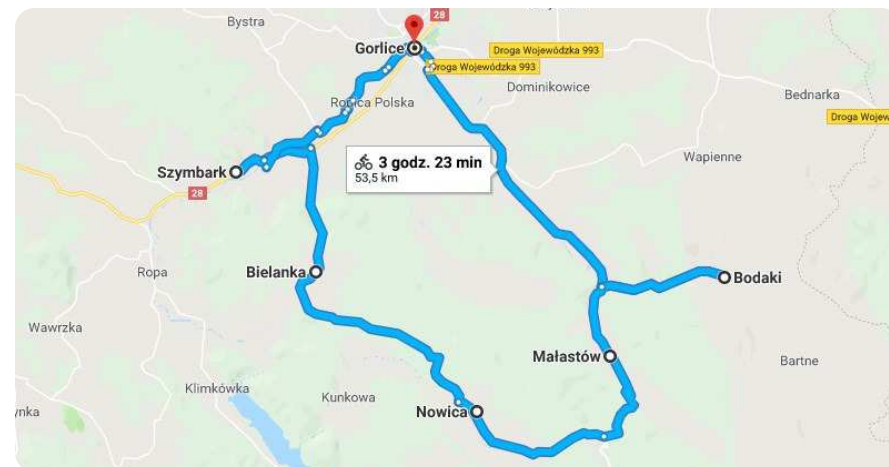
Prejazd sa začína v meste Gorlice. Na známych miestnych trhoch okolití obyvatelia, ktorí sa zaoberali chovom oviec a dobytku, predávali svoje zvieratá a výrobky. Trasa smeruje na vojvodskú cestu 977, a po približne 0:15 h prichádza do dediny Sękowa. V tejto dedine stojí historický drevený kostol, zapísaný do zoznamu UNESCO.

Trasa pokračuje ďalej po hlavnej ceste, po približne 0:20 h prechádza cez dedinu Ropica Górna, jednu z najstarších dedín v okolí, ktorá získala vlašské práva už v 16. storočí. Dedina sa až do roku 1949 nazývala Ropica Ruska. Po približne 2 km jazdy odbočuje doľava, do dediny Bartne. Oplatí sa navštíviť dedinku Bodaki, v ktorej sa až dodnes pomerne dobre zachovala tradičná ľudová architektúra.

Trasa sa z dedinky Bodaki vracia späť na cestu 977, a po približne 0:25 h prichádza do dediny Małastowa, do jednej zo starších dedín Nízkych Beskýd, ktorá je spätá s osídľovaním valaského obyvateľstva. Ostrý výjazd na sedlo, v blízkosti lyžiarskeho strediska odbočka doľava do dediny Nowica, do ktorej prichádza po približne 0:45 h jazdy. V dedine je množstvo malebných lemkovských chýž.

Pokračuje ďalej na západ dolinou potoka Przystupianka. Po približne 0:35 h prichádza do dediny Bielanka, ktorá je jedným z najväčších lemkovských centier v Nízkych Beskýdách. Na tomto mieste odbočuje na sever, a po približne 4 km sa napája na štátnu cestu 28, známu aj ako „karpatská trasa“. V blízkosti dediny Szymbark, v ktorej je medzi inými renesančný obranný kaštieľ a Skanzen pogórzanskej dediny Prof. Romana Reinfussa, vynikajúceho etnografa, odborníka na poľské ľudové umenie a etnografii Karpát.

Z dediny Szymbark trasa pokračuje po ceste 28 smerom na východ, a po približne 0:25 h prichádza naspäť do mesta Gorlice.

↑ 637 m · ↓ 637 m

© maps.google.pl | Údaje máp © 2018 Google

NÍZKE BESKYDY: Architektúra dediny – dvere do dávneho sveta

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

1. Kostol sv. Filipa a sv. Jakuba v dedine Sękowa – postavený na začiatku 16. storočia. Kostol je považovaný za jednu z najkrajších drevených pamiatok v Poľsku. Spolu s inými drevenými kostolmi v južnom Malopoľsku a v Podkarpatsku je zapísaný do zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Vzhľadom na svoju históriu a špecifický vzhľad je známy aj ako Perla Nízkych Beskýd.

2. Architektúra a priestorové usporiadanie dediny Bodaki – jeden z najcennejších architektonických súborov, ktoré tvorí viac než desať rôznych budov s prvotnými a sekundárnymi vlastnosťami tradičného staviteľstva, čitateľné rozloženie pozemkov, celej dediny, viditeľné štruktúra obrábanej pôdy a roľno-lesných hraníc. A k tomu sa tu stále ešte pasie dobytky a ovce.

3. „Dziubyniłka” Lemkovské vzdelávacie gazdovstvo v dedine Gładyszów – gazdovstvo predstavuje rekonštrukciu tradičnej lemkovskej architektúry. Tvorí ho obytno-hospodárska budova, dve sýpky, originálne veterné mlyny, studňa so žeriavom a hnacie koleso. Vo vnútri je expozícia predstavujúca nástroje, náradie a každodenné domáce predmety. Kontakt: +48 513 011 863. Po predchádzajúcom dohodnutí možnosť sprevádzania a organizácie dielni.

4. Maziarske gazdovstvo v dedine Łosie – pobočka Múzea „Dwory Karwacjanów a Gładyszów“ v meste Gorlice, nachádzajúca sa v dedine Łosie. Súčasťou gazdovstva je etnografický skanzen, ktorý predstavuje históriu maziarstva, tzn. remeslu, ktoré sa zaoberalo výrobou a predajom masť a mazív, ktorému sa kedysi venovali obyvatelia tejto lemkovskej dediny. Kontakt: +48 601 411 590. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 4 PLN/os., deti a študenti – 2 PLN/os.

5. Skanzen pogórzanskej dediny. Prof. Romana Reinfussa v dedine Szymbark – pobočka Múzea „Dwory Karwacjanów a Gładyszów“ v meste Gorlice, predstavujúci príklady tradičnej dedinskej architektúry v najbližšom okolí. Väčšina objektov sa používa a interiéroch sú predstavené originálne predmety pochádzajúce z konca 19. storočia, zo začiatku 20. storočia a tiež z medzivojnového obdobia. Kontakt: +48 183 511 018. Otvorené: pondelok – nedeľa Cenník: normálny – 8 PLN/os., deti a študenti – 5 PLN/os.

2

3

4

Fot. 2. Bodaki, 3. Bartne, 4. Kostol sv. Filipa a sv. Jakuba v dedine Sękowa fot.K Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Lemkovský jarmok Olchowiec, máj, Zväz Rusínov (pol. Zjednoczenie Łemków)
- Lemkovská vatra, júl, Zväz Rusínov (pol. Zjednoczenie Łemków)
- Sviatok detí hôr, júl, Malopoľské kultúrne centrum SOKÓŁ

MALÉ PIENINY: Pastierstvo vo veľkom – „vzorové salaše“

Rozľahlé hole, široké chodníky vedúce cez nezalesnené územia, pohodlné cesty vystupujúce z dolín až skoro na hrebeň hôr. Kedysi sa mohlo zdať, že stáda oviec budú už navždy súčasťou Malých Pienin. Pastierstvo na tomto území nezaniklo ani potom, keď bolo z tejto oblasti násilne vysídlené pôvodné Rusínske obyvateľstvo, chvíľku malo dokonca šancu rozkvitať. Avšak dodnes tu vidno iba ruiny salašov, ktoré mali kolektivizovať pastierstvo.

Po vojne toto územie, ktoré nútene opustili Rusíni, osídlili Tatranskí gorali. Tieto pozemky mali byť istým spôsobom rekompenzácie za stratené pastviny, ktoré museli opustiť kvôli vytvoreniu Tatranského národného parku a prísnej ochrane prírody. Vláda Poľskej ľudovej republiky v rokoch 1948 – 1951 v Malých Pieninách založila tzv. „vzorové salaše“, plánujúc pastierstvo vo veľkom meradle.

V budovách boli obytné a hospodárske miestnosti, udiarne syrov, maštale pre dobytok a ovce. Okolo nich vznikali zásobníky na močovku, ktorá sa mala používať na hnojenie okolitých pasienkov. Vznikol tiež systém priehrad a kamenných hrádzí, ktoré mali pomáhať zavlažovať hole. Avšak tieto objekty začali rýchlo chátrať. Pastieri radšej bývali, tak ako dovtedy, s ovcami na pasienkoch počas celého dňa. Zvieratá nepotrebovali strechu nad hlavou – ovce, ktoré boli zvyknuté na horské podmienky, vynikajúco znášali meniace sa počasie a pod holým nebom mohli jednoducho prežiť celé vegetačné obdobie.

Po sociálno-politicko-ekonomických zmenách v roku 1989 záujem o pasenie oviec v Malých Pieninách výrazne poklesol. Avšak stále sa tu dajú od mája do septembra stretnúť stáda, ktoré sa ako biely koberec rozprestierajú na zelených holiach.

Poľanu pod vrchom Wysoka, fot. K Bańkowski.

12,8 km
4:00 hod

náročnosť

pešia
trasa

tematika:
história

Jaworki - Roklina Homole 1,6 km (0:35 h) - Táborsko pod vrchom Wysoka 0,9 km (0:20 h) - Poľanu pod vrchom Wysoka 0,9 km (0:35 h) - Pod Durbašku 2,1 km (0:35 h) - Križovatka pod Šlachtovským vrchom 1,1 km (0:20 h) - Šafranovka 4 km (1:00 h) - Szczawnica 2,2 km (0:35 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

MALÉ PIENINY: Pastierstvo vo veľkom – „vzorové salaše“

Trasa

Pešia trasa prechádza prakticky cez celé pásmo Malých Pienin. Začiatkový úsek prechádza cez roklinu Homole – najpopulárnejšie a najnavštevovanejšie miesto, o ktorom písal už známy Jan Długosz. Roklina je prírodná rezervácia s prísnu ochranou. Vychádzajúc z dediny Jaworki prechádza po zelenej značke k hrebeňu. Po ceste prechádza popri táborsku pod vrchom Wysoka, ktoré je činné počas letnej sezóny. Po približne 1:30 h chôdze prichádza na poľanu pod vrchom Wysoka. V okolí sú ešte viditeľné betónové zvlažovacie žľaby prebiehajúce priečne po svahoch, ako aj ruiny vzorového salaša.

V oblasti prírodnej rezervácie Wysokie Skalki sa zelená značka spája s modrou značkou. Trasa ďalej pokračuje k slovensko-poľskej hranici a po hrebeni Malých Pienin pokračuje na východ. Po približne 0:35 h chôdze prichádza pod Durbašku, a stade schádza do chaty pod Durbaškou. Budova bola postavená v rokoch 1949 – 1952 ako vzorový salaš pasenia oviec. Po ďalších 0:20 h chôdze sa nachádza križovatka pod Šlachtovským vrchom. Oplatí sa vystúpiť až na vrchol, na ktorom je krásna 360° panoráma na Spišskú Maguru, masív Troch Korún, Gorce a Sadecké Beskydy. Na okolitých lúkach sa venujú kultúrnemu paseniu oviec.

Modrá trasa počas 1:00 hodiny chôdze vedie po plochom hrebeni až pod Šafranovku. Na tomto mieste trasa odbočuje na žltú značku a cez Palenicu, po približne 0:35 h chôdze prichádza až do Szczawnice. Do centra mesta sa dá zísť sedačkovou lanovkou.

Výhľady a rozhľadne

- Vrch Wysoka
- Šlachtovský vrch
- Šafranovka

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

- 1. Muzyczna Owczarnia [Hudobný ovčinec]** – hudobný klub a združenie v dedine Jaworki, ktoré sídli v starom ovčinci, ktorý tu z polian preniesol Wieńcyszlaw Kołodziejcki. Po adaptácii a modernizácii Muzyczna Owczarnia začala pôsobiť ako špeciálne miesto tvorivej práce. Organizujú sa tu koncerty, maliarske a maliarsko-sochárske plenéry, a tiež hudobné dielne.
- 2. Poľana pod vrchom Wysoka** – poľana vznikla na mieste polí v dedine Jaworki, ktoré boli určené na pasenie dobytku a oviec. Dnes sú ešte viditeľné betónové zavlažovacie žľaby prebiehajúce priečne po svahoch, ako aj ruiny vzorového salaša. Nepraktická budova bola v roku 1974 adaptovaná na turistickú chatu, ktorá v roku 1980 zhorela.
- 3. Chata pod Durbaškou** – budova bola postavená v rokoch 1949 – 1952 ako jeden zo vzorových salašov pasenia oviec. V budove, ktorú pastieri nepoužívali, v 70. a 80. rokoch 20. storočia boli vykonané rekonštrukčné a adaptačné práce, ktorých cieľom bolo vytvoriť študentskú turistickú chatu. V súčasnosti je objekt pobočkou Študentského kultúrneho domu „Skautský dom“ z Krakova.
- 4. Salaš pod Šlachtovským vrchom** – jeden z tradičných pastierskych salašov, pri ktorom sa počas letnej sezóny často pasú ovce. Miesto, v ktorom vyrábajú výrobky z ovčieho mlieka. Dajú sa tu spoznať aj tradičné metódy výroby ovčích syrov.
- 5. Pieninský národný park** – na území Pieninského národného parku sa nachádzajú najcennejšie, z vlastivedného a prírodného hľadiska, oblasti Pienin: masív Troch Korún, Czorsztyńské Pieniny, Pieninky a Prielom Dunajca. V regióne Pienin sú nádherné výhľady z Troch Korún a zo Sokolice, z ktorých sa dajú obdivovať meandre Dunajca vinúce sa na úpäť hôr.

Fot. 2. Poľana pod vrchom Wysoka, 3. Prielom Dunajca, 4. Chata pod Durbaškou, fot.K Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Nadpopradské soboty, jún, Mestské a obecné kultúrne centrum Piwniczna-Zdrój
- Redyk Jaworki, august, Mestské kultúrne centrum Szczawnica
- Jesenný redyk Ochotnica, september, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna

PODHALIE: Pastierska nábožnosť – u Podhalanskej Gazdinej

Hlboká nábožnosť a neskrotený temperament goralov už mnoho stáročí koexistujú vedľa seba, inšpirujú umelcov, ktorých neustále očaruje Podhalie, tento mimoriadne charakteristický región.

Jedným z nich bol aj Kazimierz Przerwa-Tetmajer, básnik a prozaik. Narodil sa v známej goralskej dedine Ludźmierz. Výnimočnosti goralského sveta venoval zbierku poviedok „Na Skalnym Podhalu” [V skalnom Podhalí]. Poviedky napísal v podhalanskom nárečí, ktoré – skoro v nezmenenej forme – počuť v Podhalí aj v súčasnosti.

Rodná dedina spisovateľa – Ludźmierz – patrí medzi najdôležitejšie miesta severne pod Tatrami. Každý rok tu putujú nielen miestni goralí, ale aj pútnici z celého Poľska a zo zahraničia. Právu tu, v ludźmierskom kostole sa nachádza zázračná socha Panny Márie s Dieťaťom Ježiš, nazývaná Podhalanská Gazdiná, ktorá už od 15. storočia ochraňuje obyvateľov podhalanských osád.

Ludźmierská farnosť je známa z mimoriadne slávnostných Bačovských slávností, ktoré sa konajú pri príležitosti jarného odchodu stád na hole. Sviatky sa konajú každý rok na sviatok sv. Vojtecha (23. apríla) a sú spojené s požehnaním oviec, ktoré v slávnostnom redyku odchádzajú na hole. Počas svätej omše sa tiež svätí voda a drevené polená, ktoré si bačovovia berú zo sebou, aby z nich rozpálili vatru – ohnisko v salaši.

Príchod Valachov významne ovplyvnil rozvoj tohto regiónu. Pastieri so sebou priniesli nielen znalosti a skúsenosti súvisiace s pasením oviec v náročných horských podmienkach, ale od nich tiež pochádza mnoho prvkov súčasnej, podhalanskej kultúry – od priezvisk (napr. Bargiel, Galas, Rogala), cez prvky ľudového kroju (napr. bačovské opasky, portky) a vybavenie salašov (napr. košiar, ferula, varecha), až po čarovné rituály, ktoré stáročia koexistovali s katolíckou vierou.

Redyk Male Ciche, fot.K Bańkowski.

58,8 km
1:20 hod

náročnosť

autovýlet

tematika:
etnografia

Ludźmierz - Szaflary 5 km (0:08 h) - Zakopané 16,8 km (0:25 h) - Dzianisz 12 km (0:17 h) - Chochołów 5 km (0:06 h) - Czarny Dunajec 9 km (0:11 h) - Ludźmierz 11 km (0:11 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, rodiny s deťmi

PODHALIE: Pastierska nábožnosť – u Podhalanskej Gazdinej

Trasa

Trasa autovýletu prechádza cez najdôležitejšie podhalanské dediny:

Ludźmierz – najstaršia dedina na Podhalí. Narodil sa tu básnik a prozaik Kazimierz Przerwa-Tetmajer, ospevovateľ Podhalia a goralskej kultúry. V Dome Zväzu Podhalancov sa nachádza tematická výstava s názvom „V kruhu živej (pastierskej) vetry”, ktorej hlavným motívom je oheň horiaci v ohnisku salaša.

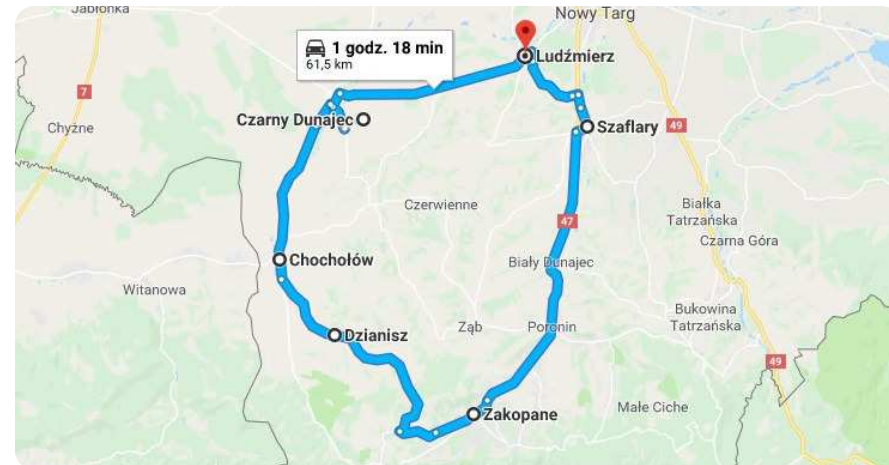
Szaflary – názov tejto dediny je spätý s obdobím nemeckej kolonizácie. Pravdepodobne pochádza zo slov: „Schafler” – debnár, „Schafflare” – ovčiari alebo zo skomoleniny slova „Schaffner” – vládca, pán.

Zakopaná – od konca 19. storočia kultúrne centrum, ktoré navštevujú (alebo v ktorom bývajú) slávne osobnosti, očarené regiónom Podhalia. So Zakopaným boli spätí okrem iných: Władysław Orkan, Stanisław Witkiewicz, Jan Kasprowicz, Karol Szymanowski, Stanisław Ignacy Witkiewicz a mnoho iných.

Dzianisz – názov dediny pravdepodobne pochádza z valašského spojenia slov „dzea-nyš” (rieka v doline). Z vrchu Ostrysz sa rozprestiera nádherný výhľad na Tatry, Czarny Dunajec, Novotargskú kotlinu a na dnešné Slovensko.

Chochołów – v dedine sú prakticky všetky domy tradičnými goralskými drevenicami. Jednou z miestnych tradícií je umývanie dreveníc z vonku vodou s mydlom dvakrát ročne, na Veľkú Noc a na Vianoce.

Czarny Dunajec – dôležitým architektonickým prvkom boli tu tzv. czarnodunajecké kúrie, murované prízemné domy s verandou podopretou na stĺpoch. Dodnes sa ich zachovalo už iba niekoľko. Avšak stále je tu viacero historických dreveníc postavených tradičným spôsobom.

↑ 570 m · ↓ 570 m

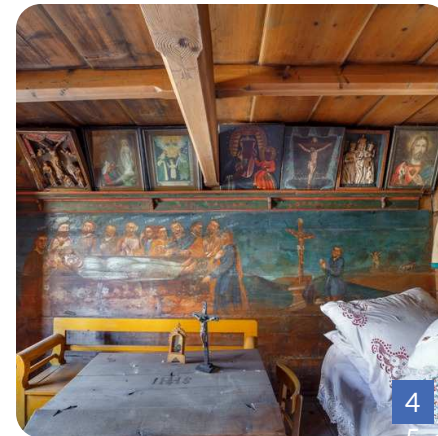

© maps.google.pl | Údaje máp © 2018 Google

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

- 1. Bazilika Nanebovzatia Panny Márie v dedine Ludźmierz** – známe mariánske pútnické miesto so sochou Ludźmierskej Panny Márie, nazývaná Gazdiná Podhalia. Socha má pravdepodobne 600 rokov. Jej replika stojí pri prameni pri vchode do chrámu. Veriaci aj prameňu pripisujú zázračné vlastnosti.
- 2. Chalupa Anny Doruli v dedine Szaflary** – historická chalupa postavená v roku 1843. Na jednej jej drevenej stene je namalovaný obraz neznámeho autora predstavujúci „Zosnutie Presvätej Bohorodičky“. V chalupe je tiež ukázané dávne vybavenie domu: domáce vybavenie, vyšívané vankúše, goralské oblečenie a fotografie predkov.
- 3. Kaplnka Najsvätejšieho Srdca Ježišovho v Zakopanom** – malá svätyňa ležiaca v osade Jaszczurówka, ktorú navrhol Stanisław Witkiewicz, autor zakopanského štýlu. Drevený hlavný oltár pripomína goralskú drevenicu. Kaplnka sa nachádza na Malopoľskej trase drevenej architektúry.
- 4. Drevené domy v dedine Chochołów** – tradičná chochołovská zástavba, ktorá je svojím živým skanzenom. Zvláštnu pozornosť si isto zaslúži „Chalupa z jednej jedle“ (Chochołów 24), čelná stena tohto domu je postavená z jedného obrovského pňa jedle, ktorá bola vyrúbaná v okolí Chochołowa. Jednou z miestnych tradícií je aj jarne drhnutie domov. Udržiavanie domov v čistote nie je jediným cieľom. Používaná mixtúra je tiež ideálny konzervačný prípravok na drevené brvná.
- 5. Poľana Szymkówka v obci Brzegi** – pastierske tradície na poľane Szymkówka siahajú až do 18. storočia. Pastieri tiež pásli svoje stáda na poľanách Kiczora Niżna a Kiczora Wyżnia. Na poľanách svoje stáda pásli bačovovia z dediny Białka Tatrzańska, ale tiež z dedín Brzegi a Gronie. V roku 2014 boli na poľane postavené tri neobyčajné objekty, drevené koliby, nadväzujúce na tradičné objekty, v ktorých bývali pastieri počas pasenia na holiach.

Fot. 2. Redyk v dedine Ludźmierz, 3. Redyk Małe Ciche, 4. Chalupa Anny Doruli v dedine Szaflary, fot.K Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Bačovské sviatky, apríl, Bazilika Panny Márie Podhalanskej, Ludźmierz
- Medzinárodný festival folklóru, august, Mesto Zakopané
- Sabałowe Bajania, august, Bukovinské kultúrne centrum

GORCE: Sekundárna sukcesia – keď les žiada späť čo je jeho

Súčasnú beskydskú krajinu stáročia formovali rôzne zásahy človeka – pastierov, ktorí tu prišli z ďaleka a skrotili divé, horské priestory svojimi vlastnými rukami a nezlomným úsilím. Vďaka kľčovaniu lesov a ich vypaľovaniu získali nové pasienky, na ktorých mohli pásť svoje ovce.

Následkom pastierskeho obhospodarovania vznikli v dolnom vysokohorskom stupni poľany, na ktorých v súčasnosti rastie mnoho výnimočných a zriedkavých vysokohorských druhov rastlín. Ovce sa z holí postupne vytrácali, a les sa začal upomínať o to, čo je od vekov jeho...

Proces degradácie horských polian, ktoré sú z prírodného a krajinného hľadiska veľmi cenné, sa volá sekundárna sukcesia. Úrodné lúky, na ktorých sa už nepokračuje v pasení, sa nenávratne strácajú, zarastajú expanzívnymi druhmi tráv a kríkov, takými ako psica tuhá (*Nardus stricta*), čučoriedka či malina. Poslednou etapou sukcesie je rast mladých smrekov, ktoré v priebehu niekoľkých desiatok rokov zaujmú už nepoužívanú poľanu. Na lúky, ktoré ležia úhorom, vracajú sa stromy, ktoré zabláňajú výhľady na hory a doliny.

Jednou z najzaujímavejších rastlín, ktoré sa stále dajú stretnúť na gorczanských poľanách, je orchidea – rastlina, ktorá sa počas evolúcie vynikajúco prispôsobila na opelenie hmyzom. Charakteristickou vlastnosťou orchideí je nielen intenzívne sfarbenie, ktoré priťahuje motýle a včely, ale tiež semená. Patria medzi najmenšie na svete, a trochu „príliš veľké“ osemenie im umožňuje jednoducho plachtiť a nechať sa unášať vetrom. Avšak rast orchideí – od semienka po prvé kvitnutie – trvá pomerne veľmi dlho (3 až 6 rokov). Postupné zanikanie prostredia, v ktorom orchideí majú šancu rásť, hrozí ich postupným vyhynutím, preto sú všetky druhy tejto rodiny, ktoré sa vyskytujú v dnešnom Poľsku, prísne chránené.

Lubań, fot.K Bańkowski.

23,2 km
7:00 hod

náročnosť

pešia
trasa

tematika:
príroda

Sedlo Knurowska - Turistická stanica Studzionki 2,9 km (1:00 h) - Pod Kotelnicou 1,7 km (0:30 h) - Runek 2,6 km (1:00 h) - Poľana Kudów 2,9 km (0:50 h) - Jaworzyny Ochotnickie 1,5 km (0:30 h) - Táborisko Lubań 1,9 km (0:40 h) - Krościenko 9,7 km (2:30 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

GORCE: Sekundárna sukcesia – keď les žiada späť čo je jeho

Trasa

Pešia trasa vedie skoro cez celé pásmo vrchu Lubań. Od sedla Knurowskie, kde sa trasa začína, až po Krościenko, v ktorom sa trasa končí, vedie po červenej značke – Hlavnej beskydskej magistrále.

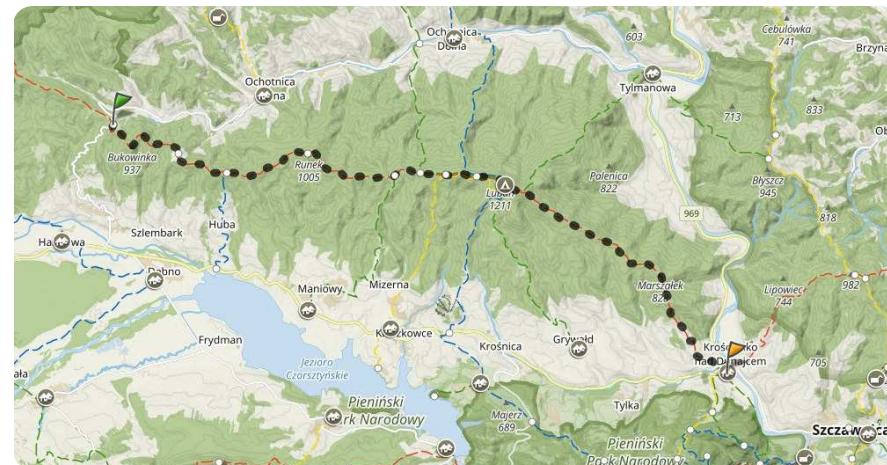
Cez sedlo Knurowska prechádza tzv. Knurowská cesta, jedna z najkrajších ciest vzhľadom na malebné výhľady v dnešnom Poľsku. Stadiaľ pokračuje na východ, po približne 1:00 h chôdze prechádza do osady Studzionki v obci Ochotnica Górna, kde sa nachádza malá súkromná etnografická izba a turistická stanica. Ďalej trasa prechádza po hrebeni – na ceste je veľa polian, ktoré svedčia o dávnom pastierstve v týchto oblastiach. Väčšina z nich sukcesívne zarastá.

Po približne 3:30 h chôdze od osady Studzionki trasa začína stúpať do pásma vrchu Lubań, z ktorého sa rozprestiera známa rozľahlá panoráma. Pohodlné obdivovanie panorámy od roku 2015 umožňuje rozhľadňa. Podľa miestnych legiend je vrch Lubań prekliate a čarovné miesto – práve na tomto podľa legiend riešili svoje spory miestni čarodejníci. Ľudové príbehy rozprávajú, že keď jeden z týchto bačov-čarodejníkov vypovedal strašnú kľatbu, prepadlo sa pod zem celé stádo oviec aj s valachmi. Vraj tu počuť zvonit charakteristické „Zbyrcoky“, na sviatok sv. Jakuba (25. júla).

Trasa z vrchu Lubań schádza smerom k táborisku Lubań, ktoré je činné počas letného obdobia, a potom pokračuje ďalej smerom na Krościenko, kde prichádza po približne 2:30 h chôdze.

Výhľady a rozhľadne

- Studzionki
- Poľana Kudów
- Rozhľadňa na vrchu Lubań

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

GORCE: Sekundárna sukcesia – keď les žiada späť čo je jeho

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

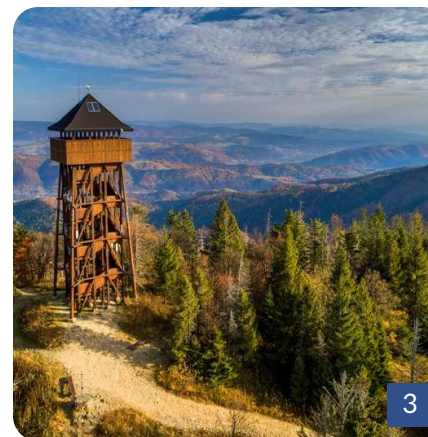
1. Skanzen v osade Studzionki – súkromný etnografický skanzen, ktorého súčasťou je dom-múzeum, drevená goralská kaplnka a kováčska dielňa. Vo vnútri sú predstavené rôzne goralské predmety každodenného života, vo veľkej miere pochádzajúce priamo z územia obce Ochotnica Górna. Skanzen je dostupný na požiadanie majiteľov. Nie sú žiadne otváracie hodiny, lístky ani sprievodca.

2. Zvyšky kamenných kolíb – na niektorých poľanách v masíve vrchu Lubań sa ešte stále dajú stretnúť zvyšky kamenných pastierskych kolíb (napr. poľany: Pisarzowa, Wyżni Czerteż). Vrcholovú poľanu vrchu Lubań ako aj podvrcholové poľany kedysi kosili a používali miestni pastieri. Na poľane nazývanej Vrch Lubań sa pásli aj voly.

3. Rozhľadňa na vrchu Lubań bola postavená v roku 2015 v rámci projektu “Enkláva aktívneho oddychu”. Má úplne obložené vstupné schody a vyhladkovú terasu, preto môžu na ňu vyjsť aj osoby, ktoré majú strach z výšky. Z rozhľadne je vynikajúci výhľad. Dá sa z nej obdivovať panoráma Tatier a Beskyd, od Babej hory cez Ostrovné Beskydy až po Krynickú Javorinu v Sadeckých Beskydách.

4. Pápežský kríž pod vrcholom vrchu Lubań – postavený z príspevkov rodiny Wolski z dedín Mizerna a Krośnica a kňaza Stanisława Wojcieszaka z dediny Ochotnica Dolna. Vedľa je umiestnená pamiatková tabuľa so slovami Jána Pavla II., ktorý ešte ako čas často putoval po Beskydách: „Gorce som mal veľmi rád, a na vrchu Lubań som bol veľa krát”.

5. Národný park Gorce sa nachádza v centrálnom pásme Gorcov. V národnom parku ležia okrem iného masívy vrchov Turbacz a Gorc. Park vznikol kvôli ochrane krásnej krajiny a prírodného bohatstva horského pásma Gorce. Najstaršou historickou pamiatkou národného parku Gorce je kaplnka Bulandy, ktorá stojí na poľane Jaworzyna Kamienicka. Dal ju postaviť Tomáš Chlipała, slávny miestny bača.

Fot. 2. Pápežský kríž pod vrcholom vrchu Lubań, 3. Rozhľadňa na vrchu Lubań, 4. Skanzen v osade Studzionki, fot. K Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Víkend s GPN, máj, Národný park Gorce
- Ochotnická vatra, august, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna
- Jesenný redyk Ochotnica, september, Dedinské kultúrne centrum Ochotnica Górna

SADECKÉ BESKYDY: Corno ovca – „na čo tá vlna“?

Čierna ovca – negatívne sa odlišuje od iných oviec v stáde, často tiež prináša smolu. Najlepšie je držať sa od nej v bezpečnej vzdialenosti. Pre istotu... A ako to bolo kedysi?

Ešte pred vojnou bola väčšina oviec, ktoré sa pásli v doline Popradu, čierne, a gazdu, ktorý mal biele ovce, miestne spoločenstvo nebralo vážne. Čierne ovce boli pýchou každého gazdu. Práve z čiernej vlny obyvatelia mestečiek Piwniczna či Rytry šili svoje oblečenie, od nej tiež pochádza aj ich tradičný názov – Čierny gorali.

Čierne ovce sa dali stretnúť v pásme vrchu Jaworzyna Krynicka a vo východnej časti pásma vrchu Radziejowa, až kým neboli zo Sadeckých Beskyd násilne vysídlení Lemkovia. Po tragickej akcii „Visla“ opustené gazdovstvá zaujali podhalanskí gorali, a spolu s nimi aj biele ovce, ktoré po čase úplne vytlačili tradičný chov čiernych oviec.

Pastieri presvedčajú, že mäso z čiernych oviec je chutnejšie, než z bielych. To nie je jediná kulinárska pochúťka pochádzajúca z tohto regiónu. Inou špecialitou sú „Piyrogі Łomnicońske“ – tradičné knedle so zemiakov, múky a korenín, plnené plnkou z bryndze alebo z tvarohu. Legendy o veľkosti „Piyroga Łomnicońského“ sú stálym prvkom miestneho folklóru. Najnepravdepodobnejšia anekdota spomína, že keď sa v istý deň v Piwnicznej vylial Poprad, ľudia vydlabávali plnku, a potom „Piyrogі Łomnicońske“ používali ako loďky, ktorými sa mohli preplaviť na druhú stranu rieky.

V roku 2013 nadpopradskí gorali dostali nápad, aby obnovili dávne tradície a opäť začali pásť čierne ovce na sadeckých holiach. Skoro 50 oviec rozdelili do troch stád. Dnes a dajú stretnúť v okolí mestečka Łomnica-Zdrój, a dedín Piwniczna-Zdrój a Wierchomla.

31,3 km
10:00 hod

náročnosť'

pešia trasa

tematika: etnografia

Piwniczna-Zdrój - Łomnica-Zdrój 4 km (1:30 h) - Chata PTTK Hała Łabowska 6 km (2:30 h) - Runek 7 km (2:10 h) - Chata Bacówka PTTK Nad Wierchomlou 2,2 km (0:35 h) - Wyżnie Młaki 2,8 (0:50 h) - Szczawnik 4,5 km (1:10 h) - Muszyna-Złockie 1,8 km (0:25 h) - Muszyna 3 km (0:45 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

SADECKÉ BESKYDY: Corno ovca – „na čo tá vlna“?

Trasa

Pešia trasa spája tri miesta späté s dávnou tradíciou chovu čiernych oviec.

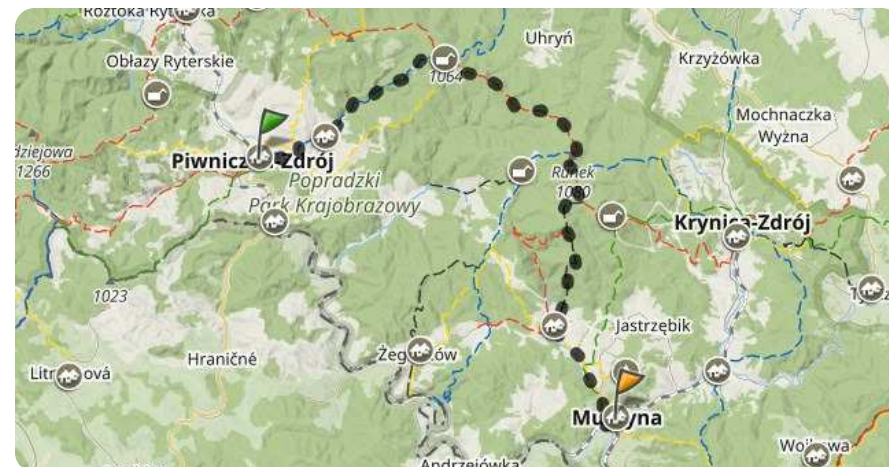
Túra sa začína pri železničnej stanici v mestečku Piwniczna-Zdrój, stadiaľ po modrej značke smeruje na východ, do doliny riečky Łomniczanka a do dediny Łomnica-Zdrój, pastierskeho srdca Sadeckých Beskýd. Následne stúpa dohora, smerom na hrebeň pásma Jaworzyna Krynicka, po ceste prechádza cez zarastajúce poľany a popri pozostatkoch po dávnych kolibách. Po približne 4.00 h chôdze prichádza na hoľu Łabowska – na tejto poľane obyvatelia lemkovskej dediny Łabowa kedysi pásli svoje ovce. Z hole je vynikajúci výhľad severným a severovýchodným smerom na panorámu vrchov Nízkych Beskýd a na blízke vrcholy Sadeckých Beskýd. Aktuálne tu stojí chata PTTK.

Po červenej značke – Hlavnej karpatskej magistrále – pokračuje ďalej smerom k vrchu Runek, kde po približne 2:00 h chôdze opäť stretáva modrú značku. Trasa pokračuje ďalej po modrej značke a po približne 0:30 h prichádza k chate „Bacówka“ PTTK nad Wierchomlou, ktorá bola prerobená zo sýpky, ktorú tu preniesli z osady Złockie. Pri chate je nádherný výhľad na malebnú panorámu Tatier.

Ďalej po modrej značke, a po približne 1:00 h na poľane Wyżnie Młaki prichádza k žltej značke, ktorá cez dedinu Szczawnik a cez osadu Złockie privádza do mesta Muszyna. Kedysi bolo toto mesto poľskou enklávou medzi mnohými okolitými rusínskymi a lemkovskými dedinami.

Výhľady a rozhľadne

- Hoľa Łabowska
- Vrch Jawor
- Poľana Długie Młaki

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

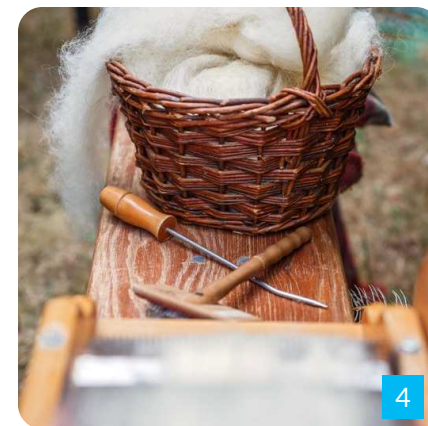
1. Regionálne múzeum Združenia milovníkov mesta Piwniczna – etnografické zbierky rozprávajú o každodennom živote Čiernych goralov: ich krojoch, remeslách, ktorým sa venovali, náradí, ktoré používali, miestnom nárečí o zvykoch a zvykosloví. Kontakt: +48 661 821 810. Otvorené: utorok – nedeľa Cenník: normálny – 5 PLN/os., deti a študenti – 3 PLN/os. Prehliadky organizovaných skupín po predchádzajúcom dohodnutí.

2. Vodopád na potoku Łomniczanka a minerálne pramene – v hornom konci mestečka Łomnica-Zdrój, na potoku Łomniczanka sa nachádza krásny vodopád s výškou približne 3 metre. Blízko do vodopádu vyvierajú viaceré minerálne pramene. Objekty neživej prírody, také ako skaly a pramene, od dávna sprevádzali pastiersku kultúru. Dnes sa pri jednom prameni dajú stretnúť drevené, čierne ovce, ktoré sú symbolom tohto regiónu.

3. Hol'a Łabowska – názov hole pochádza od názvu lemkovskej dediny Łabowa, jej obyvatelia na tejto holi pásli svoje ovce. Poľana sa nachádza na území Popradskej chránenej krajinné oblasti, a neďaleko sa nachádzajú tri prírodné rezervácie: Łabowiec, Barnowiec, Lembarczek. Keďže ovce sa na tejto holi už nepasú, čiastočne je už zarastená. Aktuálne tu stojí chata PTTK.

4. Poľana nad Wierchomlou – poľana na hrebeni Runek-Pusta Wielka. Na poľane stojí chata PTTK, ktorá bola prerobená zo sýpky, ktorá tu bola prenesená z osady Złockie. Pri chate sa rozprestiera úžasný výhľad na pásmo Radziejowa a na Tatry. Dedina Wierchomla Wielka bola založená na valašskom práve – prvými osadníkmi boli valašskí pastieri, ktorí tu prichádzali z juhu.

5. Poľana Długie Młaki – poľana na svahoch vrchu Runek, nemá pamiatka na Lemkov, ktorí kedysi bývali v okolí a venovali sa pastierstvu a poľnohospodárstvu. Po tragickej akcii „Wisła“ sa v tejto oblasti usídlilo poľské obyvateľstvo, a vďaka tomu táto oblasť nezarastla, a v súčasnosti je to miesto s vynikajúcim výhľadom.

Fot. 2. Poprad, 3. Regionálne múzeum mesta Piwniczna, 4. Vlna, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Nadpopradské soboty, jún, Mestské a obecné kultúrne centrum Piwniczna-Zdrój
- Sviatok detí hôr, júl, Malopoľské kultúrne centrum SOKÓŁ
- Pannonica Folk Festival, august, Starosadecká kultúrna nadácia

TATRY: Kultúrny výpas – pastierstvo kedysi a dnes

Pastierstvo bolo po stáročia úzko späté so životom obyvateľov Podhalia. Pastierstvo na severnej strane Tatier najviac rozkvitlo po 2. svetovej vojne – podľa odhadov sa vtedy na holiach páslo dokonca až 30 tisíc oviec.

Nemohlo to neovplyvňovať tatranskú prírodu. Ťažko zvrátne smeny sa dotkli predovšetkým pásma lesa a kosodreviny, aby sa získali nové pasienky, boli kľčované a vypaľované ihličnaté stromy a kríky. Až po vytvorení (Poľského) Tatranského národného parku v roku 1955 sa začalo pomaly obmedzovať množstvo pasených oviec, až kým nebolo pasenie oviec z tohto územia úplne vytlačené. Nepoužívané poľany začali postupne zarastať, po istom čase sa ukázalo, že vplyv tento procesu na životné prostredie je obrovský.

Ovce sa na tatranské hole a poľany vrátili až v roku 1981 vo forme kultúrneho výpasu oviec. V súčasnosti sa považuje za ochranu horskej krajiny a tiež za vynikajúci spôsob na odovzdávanie a kultivovanie pastierskych tradícií, ktoré sú mimoriadne dôležité pre tento región. Pri kultúrnom výpase sa všetko robí tak, ako kedysi – zachovávajú sa pastierske zvyky a rituály, pastieri používajú goralské nárečie a chodia v tradičných goralských krojoch. Na tatranských poľanách sa pasú iba ovce miestneho horského plemena, a strážia ich psy, ako inak, podhalanské pastierske psy.

Z ovčieho mlieka sa vyrábajú tradičné výrobky, ako je bundz, bryndza a svetoznáme slané, údené oštiepky. Vedľajší výrobok, ktorý sa dá tiež ochutnať na tradičnom salaši, je žinčica. Receptúra výroby ovčích syrov je už stáročia taká istá.

Kultúrny výpas oviec na území Tatranského národného parku je v súčasnosti na 30 poľanách.

Chochołowska poľana, fot. K. Bańkowski.

9,8 km
3:40 hod

náročnosť'

pešia trasa

tematika: etnografia

Kiry - Wyznia Kira Miętusia 1,7 km (0:25 h) - Poľana Nižnia Kominiarska 1,6 km (0:40 h) - Poľana Chochołowska 6,1 km (2:25 h) - Chata PTTK na Poľane Chochołowska 0,4 km (0:10 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

TATRY: Kultúrny výpas – pastierstvo kedysi a dnes

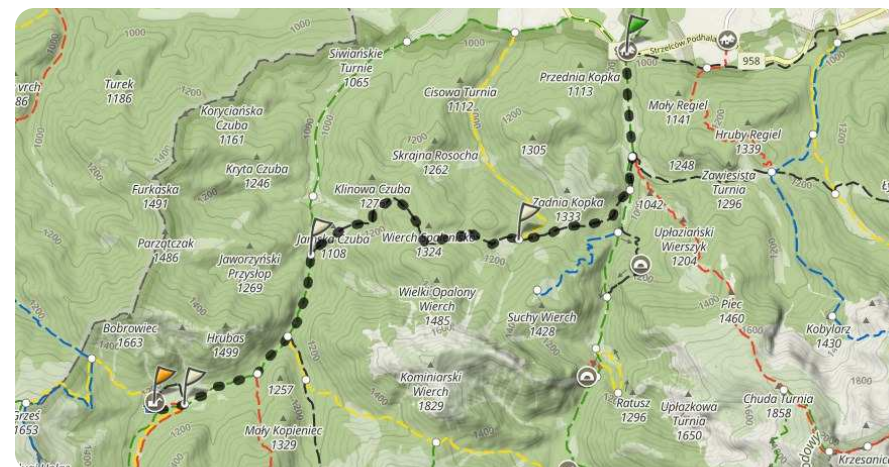
Trasa

Pešia trasa vedie cez dve veľmi atraktívne tatranské doliny – Kościeliská a Chochołowska. Na ich území je niekoľko polian, na ktorých Tatranský národný park pasie ovce formou kultúrneho výpasu, vďaka tomu sa dajú z blízka spoznávať tradičná práca pastierov.

Túra sa začína v osade Kiry, jej názov pochádza z nárečového pomenovania zákruty cesty, chodníka alebo rieky: „kira“ alebo „kiera“. Po zelenej značke vedie po Kościeliskej doline, po približne 0:25 h prichádza na poľanu Wyżnia Kira Miętusia – veľká plochá poľana, obkolesená smrekovým lesom dolného vysokohorského pásma. Na tomto mieste odbočuje na čiernu značku, tzv. „Chodník nad dolným vysokohorským pásmom“, ktorou prichádza až do Chochołowskej doliny.

Po približne 0:40 h chôdze prichádza na poľanu Niżnia Kominiarska, na ktorej sa dá uvidieť mimoriadne zriedkavý rastlinný druh v Karpatoch – krivec najmenší, zapísaný do Červeného zoznamu rastlín a húb Poľska, v skupine druhov ohrozených vyhynutím.

Trasa pokračuje ďalej po čiernej značke až po križovatku so zelenou značkou v Dudovej doline. Stadiaľ po približne 1:00 h prichádza na Chochołowskú poľanu – najväčšiu poľanu v severných Tatrách a jednu z najväčších v celých Tatrách. Poľana je známa okrem iného z bohato kvitnúceho šafranu, ktorý prichádza obdivovať množstvo turistov. V blízkosti sa nachádza chata PTTK.

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdbL

TATRY: Kultúrny výpas – pastierstvo kedysi a dnes

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

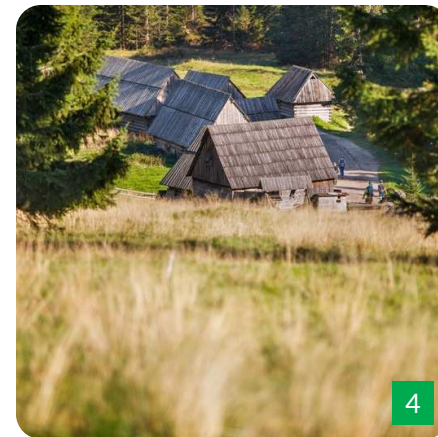
1. Wyżnia Kira Miętusia – poľana ležiaca v dolnom vysokohorskom pásme v Kościeliskej doline, nachádza sa na jej konci, nad osadou Kiry. Ešte pred niekoľkými desiatkami rokov tu stál rad približne 10 pastierskych kolíb a poľana bola veľmi intenzívne používaná. Keď sa poľana stala súčasťou Tatranského národného parku, výpas a kosenie bolo zrušené, a poľana začala postupne zarastať. V súčasnosti sa na poľane opäť pasú ovce formou kultúrneho výpasu.

2. Niżnia Kominiarska – poľana ležiaca v dolnom vysokohorskom pásme pod severnými svahom vrchu Kominiarski Wierch, v hornej časti Lejowej doliny. Kedysi na poľane stálo množstvo kolíb, ktoré po zrušení pravidelného výpasu oviec začali chátrať. Horné, strmšie časti poľany už zarástli. V súčasnosti sa na poľane opäť pasú ovce formou kultúrneho výpasu.

3. Chochołowska poľana – poľana v Chochołowskej doline, najväčšia poľana v severných Tatrách a jedna z najväčších v celých Tatrách. Kedysi to bolo hlavné centrum pastierstva – bola pravidelne kosená, pásli sa tu nielen ovce, ale aj dobytok. V roku 1930 bolo na nej postavených 60 budov rôzneho typu; koliby, šopy, stodoly so senom. V blízkosti sa nachádza chata PTTK. V súčasnosti sa na poľane opäť pasú ovce formou kultúrneho výpasu.

4. Chalupa Sabały v Zakopanom – tradičná, drevená chata, populárne nazývaná Sabałowka. Rodinný dom Jana Krzeptowského Sabalu, populárneho rozprávača a pesničkára. Chalupa Sabały je najstarší dom v Zakopanom, bol postavený na prelome 18. a 19. storočia. Vo vnútri je expozícia starého nábytku, náradia a predmetov každodenného života. Kontakt: +48 601 412 221. Otvorené: pondelok – sobota
Cenník: normálny – 7 PLN/os., deti a študenti – 5 PLN/os.

5. Hlavná budova Tatranského múzea v Zakopanom – múzeum patri medzi najstaršie regionálne múzea v Poľsku. Múzeum zberá horniny a minerály, floristické objekty, a tiež umelecké a literárne diela. Dostupná je tiež zaujímavá etnografická expozícia, ktorá predstavuje typické Podhalanské, Spišské a Oravské ľudové kroje, umelecké výšivky a rezbárstvo. Kontakt: +48 182 015 205. Otvorené: pondelok – nedeľa
Cenník: normálny – 7 PLN/os., deti a študenti – 5,5 PLN/os.

Fot. 2. Chalupa Sabały v Zakopanom, 3. Hlavná budova Tatranského múzea v Zakopanom, 4. Chochołowska poľana fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Bačovské sviatky na Tarasówce, apríl, Obecné kultúrne centrum Poronin & Zväz Podhalancov & Šoltýstvo Małe Ciche
- Sabałowe Bajania, august, Bukovinské kultúrne centrum
- Stretnutie na Kopieńci, september, Zväz Podhalancov

SADECKÉ BESKYDY: Sadnite si a kochajte sa – oddych na poľane

Pol'any s krásnymi výhľadmi, rozprestierajúce sa na beskydských vrchoch alebo schované medzi lesmi, nemo svedčiace o živote Valachov, ktoré sa dajú obdivovať ešte aj dnes.

Sú dôkazom krotenia karpatského pralesa – odhodlania ľudí, ktorí tu prišli z ďaleka spolu so svojimi stádami hľadajúc nové územia na život. Práve tu, kľučujúc husté lesy, zakladali svoje osady. Postupne sa vzdávali kočovného života, avšak neprestali sa venovať pastierstvu, takým spôsobom vznikol jav, ktorý sa v súčasnosti odborne nazýva transhumančné pastierstvo – pravidelné sezónne vyhánanie stád na letné horské pasienky a na zimné pasienky v dolinách.

Horské hole sú vynikajúcimi pozorovacími miestami, z ktorých sa dá obdivovať všetko, čo je navôkol – častokrát s 360° panorámou. Práve z takej perspektívy dokonale vidno riečne doliny, pozdĺž ktorých pred stáročiami vznikli ľudské osady. Z polian tiež vidno okolité štíty a vrchy, mnohé z nich majú doteraz valašské názvy. Zaujímavosťou sú pastierske koliby, postavené na horských svahoch, príklady tradičnej ľudovej drevenej architektúry.

Napriek tomu, že stopy po Valachov, ktorí na toto územie prišli na prelome 14. a 15. storočia, sa už rozplynuli, ich prítomnosť je v južných regiónoch dnešného Poľska stále živá. Prejavuje sa okrem iného tradičným výpasom oviec, ktorému sa aj dnes venujú súčasní bačovia, sviatkami, ktoré približujú a kultivujú pastierske zvyky, a samozrejme neustála prítomnosť ovčích výrobkov, ktoré sa už mnoho stáročí vyrábajú takým istým spôsobom. Miestami, v ktorých je predstavené dedičstvo valašskej kultúry v Malopoľsku, sú aj rôzne muzeálne expozície, ktoré zaujímavým spôsobom približujú niekdajší život goralov.

Oplatí sa vydať po stopách Valachov, a na cestách objavovať ich tajomstvá.

12,8 km
4:25 hod

náročnosť'

pešia trasa

tematika: príroda

Rytro - Chata Kordowiec 4,1 km (1:45 h) - Niemcowa 2,6 km (1:05 h) - Piwniczna-Zdrój 6,1 km (1:35 h)

Trasa odporúčaná pre: individuálnych turistov, skupiny, rodiny s deťmi

Trasa

Pešia trasa vedie cez východnú časť pásma vrchu Radziejowa a nachádzajú sa na nej mnohé poľany s nádhernými výhľadmi.

Trasa sa začína v mestečku Rytro, položenom nad riekou Poprad. Následne smeruje na západ po červenej značke – Hlavnej beskydskej magistrále. Na dlhom úseku prechádza cez otvorené a veľmi malebné priestranstvo, perfektné výhľady na rieku vinúcu sa dolinou a na druhej strane na pásmo masívu Jaworzyna Krynicka. Dobre viditeľné zrúcaniny rytierskeho zámku.

Po približne 1:45 h prichádza na vrch Kordowiec. Na jednej z poľian stojí nepozorná budova dávnej školy, v súčasnosti používaná ako chata „Szkoła pod obłokami“. Názov objektu nadväzuje na titul knihy Marii Kownackej o podobnej škole postavenej pod Niemcowou. Trasa prebieha popri ruinách tejto školy. Po ceste vidno kurnu chatu babky Ludwiky Nowakowej, ktorú miestni obyvatelia volajú „gazdiná beskydských priestranstiev“, a tiež niekoľko malebných poľian. Počas letnej sezóny sa na nich pasú ovce.

Po približne 1:00 h chôdze vychádza na poľany tiahnuce sa smerom k vrcholu vrchu Niemcowa. Vyššie sa nachádza rozľahlá hoľa Kramarka a križovatka turistických trás pod vrchom Trześniowy Groń. Neďaleko sa nachádza sezónna chata – Chatka pod Niemcowou. Trasa ďalej pokračuje po žltej značke, ktorou schádza naspäť do doliny Popradu. Po približne 1:35 h prichádza do mesta Piwniczna-Zdrój

Výhľady a rozhl'adne

- Poľana na Kordowci
- Poľana Poczekaj
- Poľana Niemcowa

© mapa-turystyczna.pl | Údaje máp © OpenStreetMap, OdBL

Turistické zaujímavosti a atrakcie v okolí

1. Poľana na Kordowci – veľká poľana na svahoch vrchu Kordowiec. Nachádza sa tu jedno gazdovstvo a budova bývalej školy, ktorá sa v súčasnosti používa ako sezónna chata „Kordowiec“. Zo severných svahov poľany sa rozprestiera rozľahlý výhľad na dolinu Popradu, Ostrovné Beskydy a blízke pásmo vrchu Jaworzyna Krynicka. Ešte donedávna poľana na Kordowci bola pravidelne kosená. V súčasnosti sa už nepoužíva.

2. Poľana Poczekaj – poľana medzi Kordowcom a Niemcowou. Rozprestiera sa na hrebeni a na východných svahoch, ktoré klesajú do doliny Młodowského potoka. Kedysi tu stáli roľnícke gazdovstvá, dodnes sa zachovala už iba stajňa a dreváreň, kurna chata babky Ludwiky Nowakowej, ktorú miestni obyvatelia volajú „gazdiná beskydských priestranstiev“. Polia sa už neobrábajú a lúky na poľane nekosia, pretože sa to neoplatí, preto poľana pomaly zarastá.

3. Poľana Niemcowa – rozľahlá hrebeňová poľana, ku ktorej zdola hore prilieha 5 menších poľian. Kedysi na Niemcowej bolo viacero roľníckych gazdovstiev. Ich obyvatelia sa živili obrábaním pôdy, pastierstvom a zberom. V súčasnosti je už väčšia časť poľany zalesnená. V jej hornej časti, pod lesom, sa kedysi nachádzala budova školy na Niemcowej poľane, v súčasnosti zostali po nej už iba ruiny. Vedľa nich stojí pomník.

4. Trześniowy Groń – poľana a vrch. Jeho názov pochádza od ľudového pomenovania čerešní. Tieto stromy pomerne často rástli v horách na miestach ľudských osád. Názov Groń má valašský pôvod a označuje pahorok, vrchol, kopulovitý vrch. Poľana bola kedysi veľmi intenzívne využívaná. V súčasnosti je v dvoch budovách bývalého roľníckeho gazdovstva sezónna chata – Chatka pod Niemcowou.

5. Pastierska expozícia „Ľudové hudobné nástroje v Karpatoch“ v meste Piwniczna – expozícia je venovaná ľudovým hudobným nástrojom, ktoré sa používali v Karpatoch, so zameraním na pastierske nástroje. Expozícia predstavuje modely, fotografie, makety a exponáty najčastejšie používaných hudobných nástrojov v Karpatoch. Výstavu obohacujú tabule venované valašskej kultúre a s ňou súvisiacej tematike.

Fot. 2. Niemcowa, 3. Chatka pod Niemcowou, 4. Chata „Kordowiec“, fot. K. Bańkowski.

Turisticko-kultúrne podujatia v okolí

- Nadpopradské soboty, jún, Mestské a obecné kultúrne centrum Piwniczna-Zdrój
- Sviatok detí hôr, júl, Malopoľské kultúrne centrum SOKÓŁ
- Pannonica Folk Festival, august, Starosadecká kultúrna nadácia